Metode i sredstva kažnjavanja učenika osnovnoškolske dobi

Privara, Tijana

Master's thesis / Diplomski rad

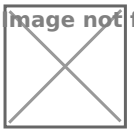
2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:862208

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

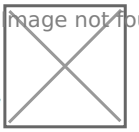
Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

University of Zadar Institutional Repository

Sveučilište u Zadru
Odjel za pedagogiju
Diplomski sveučilišni studij pedagogije (dvopredmetni)

Tijana Privara

Metode i sredstva kažnjavanja učenika osnovnoškolske dobi

Diplomski rad

Zadar, 2020.

Sveučilište u Zadru
Odjel za pedagogiju
Diplomski sveučilišni studij pedagogije (dvopredmetni)

Metode i sredstva kažnjavanja učenika osnovnoškolske dobi

Diplomski rad

Student/ica:
Tijana Privara

Mentor/ica:
izv. prof. dr. sc. Jasmina Vrkić Dimić

Zadar, 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Tijana Privara,** ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Metode i sredstva kažnjavanja učenika osnovnoškolske dobi** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 12. svibnja 2020.

Sadržaj

1. Uvod 1

2. Metode i sredstva kažnjavanja učenika osnovnoškolske dobi te povezanost sa školskim uspjehom 4

2.1. Metode kažnjavanja 4

2.1.1. Fizičko kažnjavanje 5

2.1.2. Psihičko kažnjavanje 7

2.1.3. Socijalno isključivanje 8

2.1.4. Dodatni rad 9

2.1.5. Uskraćivanje 10

2.2. Kako djeca doživljavaju kaznu 11

2.3. Školski uspjeh 12

3. Metodologija istraživanja 14

3.1. Predmet, cilj i zadaci istraživanja 14

3.2. Postupak istraživanja 14

3.2.1. Metoda i instrument 14

3.2.2. Ispitanici 15

3.2.3. Vrijeme i mjesto istraživanja 16

3.2.4. Obrada podataka 16

4. Analiza i interpretacija 18

4.1. Iskustvo, čestine i sredstva provođenja različitih vrsta kazni 18

4.1.1. Iskustvo kažnjavanja 18

4.1.2. Čestina kažnjavanja 19

4.1.3. Sredstva kažnjavanja 20

4.1.4. Odgovori učenika o iskustvu i čestinama kažnjavanja s obzirom na spol i mjesto stanovanja 24

4.2. Mišljenja učenika o nužnosti različitih metoda kažnjavanja te njihov doživljaj korisnosti kazne: procjena učinkovitosti različitih metoda kažnjavanja u obitelji 27
4.3. Uzroci kažnjavanja učenika osnovnoškolske dobi vezani uz školu i školska zbivanja 32
5. Zaključak 40
6. Literatura 42
7. Popis slika i tablica 45
8. Prilozi 46
8.1. Prilog 1 46
8.2. Prilog 2 51

1. Uvod

U današnje vrijeme sve više se promišlja o ispravnom pristupu odgoju djeteta i pedagogija ponovno pokušava odgovoriti na svoja temeljna pitanja. Proučavanjem tematike ispravnih odgojnih metoda i kažnjavanja nepoželjnog ponašanja može se vidjeti da su različiti oblici kažnjavanja djece duboko ukorijenjeni u pedagogijskoj znanosti. Dakle, opravdavanje kažnjavanja potaknulo je raspravu već u starom vijeku za vrijeme Platona, Pitagore, Aristotela i drugih mislilaca, koja je i danas aktualna.

Za vrijeme djelovanja Aristotela smatralo se kako bog određuje kazne za one koji ne žive po zakonu. Sukladno tome, vjerovalo se da postoji netko treći tko određuje koje je ponašanje poželjno, a koje nije. S druge strane, Platon u djelu Država potpuno drugačije vidi odgoj djeteta. On smatra da je glavni problem odgoja demokracija, jer su demokracijom djeca odgojena upotrebnim požudama pa kasnije razvijaju preveliku slobodu i nepotrebne požude. U srednjem vijeku prema tumačenju T. Moorea u savršenoj državi Utopiji (2003) mladi promatrajući starije članove društva stječu znanja i uče se ponašanju. Moore smatra da ako su svi državljani dobro odgojeni, narod će živjeti u sreći.

Kasnijim razvojem pedagoških djela mijenja se i shvaćanje odgoja, pa tako Ellen Key u djelu Stoljeće djeteta (2000) nastavlja razvijati pojam odgoja te uvodi novi pojam - pedocentrizam. Prema glavnim postavkama ideje pedocentrizma dijete se postavlja u središte odgojne stvarnosti te ono određuje pedagoške metode, ciljeve i sredstva. Smatra da se dijete zatvara pred odgajateljem koji želi ispravljati njegove greške, iz toga dijete zaključuje da ima pravo biti loše, jer to pravo imaju i odrasli. Također, navodi 4 temeljne postavke kod roditelja koji primjenjuju fizičko kažnjavanje: (1) nedostatna inteligencija, (2) nedostatno strpljenje, (3) nedostatno samosvladavanje i (4) nedostatno dostojanstvo (Key, 2000). Postavlja pitanje etike kod tjelesnog kažnjavanja te smatra da fizičko kažnjavanje kod djeteta pojačava lukavost, a ne moralnost. Prkos navodi kao najčešći povod za fizičko kažnjavanje. Također, bavi se i pitanjem rada djece i kažnjavanja djece na poslu te smatra da se kaznom djetetu nanosi duševna bol.

Početak novog vijeka u pedagogiji označava djelo J. A. Komenskoga pod nazivom Materinska škola. Komensky ističe da su za moralni odgoj bitne vrline i moral roditelja, poučavanje i zahtijevanje umjerene discipline, po potrebi i kazne koja mora biti razumna. Komensky kritizira one roditelje koji dopuštaju djeci da rade što god žele misleći kako na taj način izražavaju ljubav prema djeci, a zbog čega se djeca nerazumno i divlje ponašaju (Komensky, 1980). Na sceni hrvatske pedagogije Vuk-Pavlović u djelu Ličnost i odgoj raspravlja o novim pedagoškim problemima i novim pitanjima odgoja djece koja se moraju ponovno rješavati (Vuk-Pavlović, 1932).

Školska pedagogija predstavlja posebnu granu pedagogije kao znanosti, a prvi predstavnik ovog pravca je J. A. Komensky. Komensky u svome djelu „Didactica magna“ postavlja ključna pitanja vezana uz moderni školski sustav i školsku organizaciju te na njih pokušava odgovoriti na temelju osnovnih teza o odgoju djeteta. Prema Vukasoviću (1995) školska pedagogija bavi se proučavanjem odgojno-obrazovnog procesa koji se odvija u školi. Ona obuhvaća školske ciljeve, zadatke, metode te organizaciju školskog sustava i sadržaj odgoja u školi. U školskoj pedagogiji razlikuju se dvije grane: osnovnoškolska i srednjoškolska pedagogija (Vukasović, 1995). Školska pedagogija usko je povezana s didaktikom koju Mijatović (2000) predstavlja kao „granu pedagogije koja nastoji otkriti što, kako i zašto se događa u odgojnoobrazovnom procesu. Ona istražuje zakonitosti odgojno-obrazovnog procesa koji se odvija u nastavi i školi“ (Mijatović, 2000:489). Osim dodirnih točaka s didaktikom, školska pedagogija je interdisciplinarna grana pedagogije. Pri proučavanju temeljnih teorijskih pojmova obiteljska pedagogija se također ističe kao grana pedagogije koja obuhvaća temeljne pojmove kazne, odgoja i uspjeha djeteta.

Stoga, osobe koje su se ostvarile u ulozi roditelja trebaju odgojiti vlastito dijete u duhu vremena i kulture. Kako bi pravovremeno internalizirali društvene norme i disciplinirali svoje dijete, roditelji koriste različite odgojne metode i stilove. Četiri su glavna stila roditeljstva, a to su: autoritaran, autoritativan, permisivni i indiferentni. Svaki od stilova, kao jedan od glavnih problema, postavlja pitanje kažnjavanja djeteta te učinkovitost kazne na daljnje ponašanje djeteta.

Autorice Delale, Muslić i Drpić (2012) kažnjavanje definiraju kao „postupak primjene averzivnog podražaja nakon nekog neprimjerenog ponašanja djeteta“ (Delale i sur. 2012:320). Postupkom kažnjavanja roditelji u početku žele spriječiti neželjeno ponašanje djeteta ili smanjiti učestalost pojavljivanja neželjene radnje, a kasnije to prenijeti i na poslušnost djeteta u budućnosti. Kažnjavanje kod roditelja može se pojaviti kao racionalna i planirana akcija, a s druge strane može označavati reakcije u afektu kojima glavni razlog ne mora uvijek biti dijete koje je kažnjeno već i neki drugi čimbenici. Autorice Bilić i Bilić (2013) zaključuju da postoje dvije vrste roditelja s obzirom na primjenu kazni. Dio roditelja ubraja se u skupinu koja prakticira tjelesne oblike kažnjavanja. Oni svjesno i namjerno upotrebljavaju fizičku silu s ciljem da dijete osjeti bol kako bi spriječili nepoželjno ponašanje. Drugi dio roditelja preferira oblike kažnjavanja koji ne uključuju tjelesni kontakt. Oni izazivanjem različitih osjećaja i emocija kod djeteta (tuga, sram, krivnja) žele regulirati i kontrolirati ponašanje djeteta. U netjelesno kažnjavanje ubrajaju se verbalno kažnjavanje, ograničavanje sloboda, ukidanje povlastica te zadavanje dodatnih obveza ili poslova (Bilić i Bilić, 2013). Kod adolescenata

roditelji najčešće koriste kaznu kako bi regulirali izlaske i pretjerano druženje s prijateljima te uputili djecu na učenje i obavljanje školskih zadataka i obaveza. Roditelji nešto starije djece koja su već pred punoljetnom dobi kažnjavanje najčešće koriste kada dijete krši društvene norme poput krađe, provala i slično (Bilić i Bilić, 2013).

Kazna kod kuće često je povezana s ponašanjem djeteta u školi, pa se tako u teoriji često kažnjavanje povezuje sa školskih uspjehom. Metode i sredstva kažnjavanja mogu se promatrati s polazištem u školskoj i obiteljskoj pedagogiji te didaktici.

U teorijskoj konceptualizaciji rada razrađuju se koncepti metoda kažnjavanja i školskog uspjeha te sredstva koja služe provođenju kazne kod učenika osnovnih škola u gradu Đakovu i okolici. Nakon toga slijedi prikaz metodologije istraživanja te analiza dobivenih rezultata. Na temelju dobivenih rezultata raspravit će se o cilju, a dobiveni nalazi usporedit će se s rezultatima prijašnjih istraživanja.

2. Metode i sredstva kažnjavanja učenika osnovnoškolske dobi te povezanost sa školskim uspjehom

Kako bi se bolje razumio koncept kazne i kažnjavanja djece, u nastavku teorijske analize temeljnih konceptualnih pojmova razrađuju se metode i sredstva kažnjavanja, koncept školskog uspjeha i u konačnici kako djeca doživljavaju kaznu.

2.1. Metode kažnjavanja

S obzirom da je pedagogija suvremena znanost i drži korak s današnjim vremenom, odgojne metode raznolike su, povezane s ponašanjima djeteta i prilagođene svakom djetetu. Individualni pristup i element slobode u pedagogiji prva je predložila Ellen Key početkom 20. stoljeća u knjizi Stoljeće djeteta. Ellen Key potaknula je ideju roditeljstva koje je usmjereno prema djetetu i pokušava zadovoljiti dječje potrebe. Ideja individualizma u odgoju dobro je prihvaćena i vremenom se sve više produbljuje i razvija. Ellen Key smatra da se u svakoj djetetovoj pogrešci nalazi klica za dobro; ali odgajatelji djeluju krivo jer dječje pogreške pokušavaju zaustaviti tjelesnim kažnjavanjem umjesto da slijede novije metode odgoja djeteta. Ipak, jedan od suvremenijih pristupa predlažu Delale i sur. (2012), koji kažnjavanje predstavljaju kao „postupke primjene averzivnog podražaja roditelja nakon nekog neprimjerenog ponašanja djeteta s namjerom da se zaustavi ili smanji ponašanje djeteta koje roditelj smatra nepoželjnim“ (Delale, 2009:77). Prema ovoj definiciji, cilj averzivnog podražaja je uspostaviti neugodne umjesto ugodnih osjećaja kod djeteta uz pomoć različitih metoda kažnjavanja.

Prema Delele i sur. (2012) postoje dvije vrste odgojnih postupaka kod roditelja, to su korektivni roditeljski odgojni postupci i preventivni odgojni postupci. „Korektivni roditeljski odgojni postupci odnose se na roditeljske reakcije na dječje neprimjereno ponašanje s namjerom da se ono ispravi“ (Delale i sur., 2012:319). Ova definicija osim postupaka kažnjavanja uključuje i razne alternative kažnjavanju. Kako bismo uže odredili definiciju i pojam kažnjavanja, u nastavku se tumači definicija kazne iz Hrvatske enciklopedije (dostupno na URL 1). Kazna se definira kao „Nanošenje tjelesne ili duševne boli zbog toga što nečije ponašanje nije bilo u skladu sa željenim ili propisanim ponašanjem“. Osim nanošenja različitih fizičkih neugodnih osjećaja i duševnih boli, u kaznu se još ubrajaju i izostanci ugode (npr. uskraćivanje igre). Budući da se kazna u odgoju koristi kako bi se zaustavilo nepoželjno ponašanje, ako se ne uspostavi kao odgovor roditelja odmah nakon nepoželjnog ponašanja, ona može biti i bez učinka ili imati negativne posljedice na djetetovo ponašanje (dostupno na URL 1).

Posljedice kažnjavanja ne moraju uvijek biti uspješne, pa se u suvremenim pedagoškim metodama kazna sve manje koristi. Ipak, mnogi pedagozi, na temelju rezultata istraživanja, kaznu smatraju uspješnim odgojnim postupkom. U današnje vrijeme pedagozi rade i na razvoju alternativa kažnjavanju djece pa se tako razvijaju nove kreativne ideje odgoja djeteta. S obzirom da je tema kažnjavanja vrlo aktualna u pedagoškoj literaturi, valja je sustavno pratiti.

U nastavku će se obraditi svaka pojedina metoda kažnjavanja kako bi se u analizi što bolje razumjeli svi elementi koje je obuhvatilo ovo istraživanje. Također, uz metode kažnjavanja navedena su i sredstva kojima se roditelji služe pri provođenju kazni.

2.1.1. Fizičko kažnjavanje

Fizičko kažnjavanje u literaturi još se naziva i tjelesnim kažnjavanjem, a označava „nasilnu odgojnu metodu, odnosno primjenu fizičke sile na integritet osobe“ (Vidović, 2008:303). Straus (2000) tjelesno kažnjavanje vidi kao upotrebu fizičke kazne koja za krajnji cilj postavlja djetetov osjećaj boli, ali ne i ozljeda. Svrha tjelesnog kažnjavanja u tom slučaju nije ozljeda, već kontrola ponašanja djeteta.

Jednako kao i sve ostale metode, prema autorici Pećnik (2003), fizičko kažnjavanje djece obuhvaća tri glavne kategorije: intenzitet, sredstva i učestalost. S obzirom na varijacije ovih triju temeljnih postavki kažnjavanja postoje brojne varijacije kazne koje pripadaju fizičkom kažnjavanju (Pećnik, 2003). Brojnost kazni koje se provode ovom metodom određuje i veliki broj definicija tjelesnog kažnjavanja djece. U početku, važno je razlikovati tjelesnu kaznu od tjelesnog zlostavljanja. Glavnu razliku ovih dvaju pojmova čine intenzitet i učestalost ponavljanja. Mnogi teoretičari tjelesnu kaznu povezuju s nasiljem u obitelji te polemiziraju o ispravnosti primjene ove metode u pedagogiji. Ipak, tjelesno kažnjavanje roditelji često upotrebljavaju kako bi kaznili svoju djecu, jer je ta vrsta kazni velikog intenziteta i trenutno zaustavlja djetetovo ponašanje. S vremenom se dijete može naviknuti na tjelesno kažnjavanje bez reguliranja svog ponašanja i upravo zato neki pedagozi smatraju kako metoda fizičkog kažnjavanja nije ispravna. Ukoliko se intenzitet udaraca pojačava, fizičko kažnjavanje prerasta u fizičko zlostavljanje kada cilj više ne opravdava sredstvo. Dakle, prema Gonzalez i sur. (2008) tjelesno kažnjavanje se od tjelesnog zlostavljanja razlikuje po intenzitetu, niskom riziku ozljede te prema namjeri roditelja da na taj način pravilno odgoje svoje dijete (Gonzalez i sur, 2008).

Iako su u današnje vrijeme sve češće inicijative za zaštitu dječjih prava, jednako tako postoji i drugo stajalište kojim se želi obraniti roditeljska prava da primjenjuju one odgojne metode koje smatraju najprimjerenijima za svoje dijete. Prema autorima Larzelere i Kuhn (2005) izdvojena su dva ranije navedena stajališta prema fizičkom kažnjavanju. Prva struja

znanstvenika zalaže se za potpuni prestanak tjelesnog kažnjavanja (predvodnici su Straus i Gershoff). S druge strane, ističe se i krug znanstvenika koji podržava blage načine fizičkog kažnjavanja, jer smatraju da takva vrsta kazni koristi djeci. Iako postoje dvije struje, prema teorijskoj podlozi svi autori se slažu da fizička kazna ostavlja posljedice na djetetovo ponašanje kasnije.

Autorice Velki i Bošnjak (2012) u rezultatima istraživanja pokazale su kako roditelji smatraju da je u odgoju djece važna uključenost roditelja. Jednako tako, smatraju da su i djeca ta koja trebaju slušati roditelje. S obzirom na rezultate, autorice Velki i Bošnjak (2012) zaključile su da u odgoju djeteta ne smije postojati ignoriranje djetetovog plača ili zapostavljanje dječjih temeljnih potreba. Također, u navedenom istraživanju ističe se i rezultat odgovora na pitanje trebaju li roditelji davati obrazloženja kazni. Ipak, zaključuju kako je donekle (ali, ne u potpunosti) opravdano tjelesno kažnjavati djecu.

Tjelesno zlostavljanje djece Miller-Perin, Perrin i Kocur (2009) definiraju kao čin koji uključuje oku vidljivu ozljedu ili ugrožava dijete. U to se ubraja učestalo, grubo, namjerno nanošenje boli i tjelesnih ozljeda ili neodgovorno postupanje roditelja. Kao što je spomenuto, tjelesno zlostavljanje obuhvaća i nenamjerna neodgovorna ponašanja iz kojih djeca mogu zadobiti tjelesne ozljede. Kao primjer autorica Žakula Desnica navodi izlaganje djeteta vremenskim nepogodama i senzornim opterećenjima ili sprječavanje spavanja (Žakula Desnica, 2010).

Puno manji intenzitet od tjelesnog zlostavljanja za temelj ima tjelesno kažnjavanje. Prema autoricama Velki i Bošnjak (2012) tjelesno kažnjavanje je „svako kažnjavanje pri kojemu se upotrebljava tjelesna sila i čija je namjera nanijeti bol ili nelagodu“ (Velki i Bošnjak, 2012:65). Kao neke od primjera navode različite oblike kao što su na primjer: udaranje rukom (pljuskanje, lupanje, udaranje po tijelu) ili nekim predmetom (drvenom granom, remenom, cipelom), udaranje nogom, bacanje, štipanje, čupanje kose ili udaranje po ušima, prisiljavanje djece da budu u neudobnim položajima, nanošenje opeklina ili prisiljavanje na gutanje i slične radnje (Velki i Bošnjak, 2012).

U istraživanju koje je proveo Novosel (2006), u kojemu su uzorak istraživanja činili roditelji osnovnoškolske djece, prikazuje se interesantan podatak neinforimiranosti roditelja o metodi fizičkog kažnjavanja. Prema tim rezultatima, 70% roditelja navelo je da je tjelesno kažnjavanje djece u Hrvatskoj zakonom zabranjeno, 18% da nije, a 12% da ne zna. Zanimljivo je da je na istom uzorku prikazano i da udaranje djeteta (1-7 god) po stražnjici 50% roditelja smatra neprihvatljivim, a trećina prihvatljivim načinom discipliniranja (Novosel, 2006). S druge strane, Vidović (2008) objavljuje analizu pravnih dokumenata koji se bave fizičkim

kažnjavanjem djece. Međunarodno pravo objavilo je zabranu svih oblika nasilja nad djecom, a istim zakonom vodi se i sudska vlast. Također, važno je naglasiti da se svaki udarac tumači kao nasilje. Hrvatski sud propisuje zakone da se zaštiti svako dijete koje je ikada bilo fizički kažnjeno te raspisuje kazne i za najblaže oblike fizičkog kažnjavanja djeteta (Vidović, 2008).

S obzirom na pregled literature, može se reći da su stajališta pedagoga oko fizičkog kažnjavanja podijeljena. Iako fizičko kažnjavanje ponekad može biti korisno za djecu kako bi što brže i efikasnije ispravili svoje ponašanje, ponekad ono može imati negativne posljedice. Problem fizičkog kažnjavanja aktualno je pitanje na koje pedagozi još uvijek ne mogu naći konkretan odgovor zbog velikog broja prednosti i nedostataka. Upravo zbog toga se postavlja uvijek aktualno pitanje je li uopće ispravno primjenjivati tjelesnu kaznu u odgoju.

2.1.2. Psihičko kažnjavanje

Kod psihičkog kažnjavanja u literaturi se susreće još i naziv „emocionalno kažnjavanje“. Zbog različitih vrsta kazni koje se provode ovom metodom, psihičko kažnjavanje teško je precizno definirati. Kod emocionalnog kažnjavanja posljedice nisu okom vidljive, ali mogu biti intenzivnije nego kod drugih metoda kažnjavanja. U stranoj literaturi psihičko kažnjavanje naziva se zlostavljanjem, a u nekim istraživanjima određeno je kao verbalna agresija. Prema tome, definicije su usmjerene isključivo negativnom doživljaju ove metode odgoja. Prema Killen (2001) emocionalno zlostavljanje definira se kao „kroničan stav ili postupanje roditelja odnosno drugih skrbnika koje ometa razvoj djetetove pozitivne slike o sebi“ (Killen, 2001:27). Problem ove definicije je čestina i intenzitet kazne koja prerasta u zlostavljanje.

Ipak, ako se metoda psihičkog kažnjavanja ne koristi toliko intenzivno i učestalo, neki autori (npr. Maleš, 2008) vjeruju da ona može biti i pozitivno učinkovita, jer kod djeteta stvara osjećaj krivnje, tj. „glas savjesti“ koje dijete nauči kasnije koristiti za vrijeme odrastanja, ali i u odraslosti. Nakon ovakve vrste kazni vrlo je važno djetetu kasnije iskazati da ljubav i briga za njega ipak postoje kako posljedice kažnjavanja ne bi ostavile trajni trag na djetetovu psihu. Također, kao i kod svih ostalih metoda, kazna se treba provoditi neposredno nakon nepoželjnog ponašanja. Roditelj treba provoditi kaznu savjesno i dosljedno.

Kao glavno sredstvo metode psihičkog kažnjavanja može se navesti verbalno kažnjavanje. U verbalno kažnjavanje možemo ubrojiti ucjene, psovanje, vrijeđanje i slično. Za primjer, autorica Maleš (2008) bavila se istraživanjem načina roditeljskog kažnjavanja djece u dobi od 13 i 14 godina na temelju uzorka od 86 učenika sedmih i osmih razreda osnovne škole. U rezultatima istraživanja prikazuje upravo verbalno kažnjavanje koje se pokazalo vrlo

zastupljenim. Više od 65% djece označilo je da roditelji viču na njih, a 28% označilo je da ih roditelji vrijeđaju. S obzirom da je navedeno istraživanje provedeno na malom broju ispitanika (N=86) podaci se ne mogu generalizirati. U ovom akcijskom istraživanju emocionalno kažnjavanje obuhvaća verbalno kažnjavanje i stvaranje osjećaja manje vrijednosti kod djeteta.

Kao što se pokazalo i kod metode fizičkog kažnjavanja, tako i psihičko kažnjavanje ima svoje prednosti i nedostatke. Budući da su djeca živa bića u razvoju, psihičko kažnjavanje kod njih izaziva stres i propitivanje ponašanja. Posljedice mogu biti različite, ovisno o kognitivnom stadiju djeteta i vrsti psihičke kazne. Činjenica da se u stranim istraživanjima ova metoda kažnjavanja naziva zlostavljanjem i agresijom ne iznenađuje jer djeluje na osjećaje kod djeteta. Ipak, utjecaj na psihu djeteta može i pozitivno djelovati kako bi se zaustavilo nepoželjno ponašanje. Važno je da roditelji djeluju pravovremeno i u skladu s razvojem njihova djeteta.

2.1.3. Socijalno isključivanje

Iako problemi u ponašanju ne bi smjeli biti uzrok socijalnom isključivanju djece, nerijetko je to slučaj u odnosu roditelja i djeteta. Kao dodatni termin za metodu socijalnog isključivanja još se pojavljuje i „ograničavanje slobode djetetova kretanja“ (Maleš, 2008). S obzirom da su termini vrlo različiti važno je naglasiti da oba termina u praksi označavaju usmjerenost na zabranu druženja kako bi dijete osvijestilo da je pogriješilo. Ograničavanje slobode djeteta ne uključuje kontrolu kretanja zbog putanje ili mjesta, već aludira na druženje i kreiranje vlastitog dana (Maleš, 2008).

Ova metoda temelji se na „uskraćivanju pozornosti djetetovu neposluhu i slanju djeteta na dosadno, poticajima nezasićeno mjesto na kojem ga roditelj može nadgledati“ (Maleš, 2008:54). Kao primjeri socijalnog isključivanja mogu se navesti situacije kada roditelji djecu ignoriraju, zabranjuju im druženje s nekim prijateljima, upute ih u drugu (praznu) prostoriju kako ne bi bila u njihovoj prisutnosti i slično. Temelj za uspješan cilj ove metode je pravilna i aktivna komunikacija između roditelja i djeteta kada se ono ponaša poželjno (tj. po pravilima). U suprotnom, ako dijete ne dobiva pažnju kada se dobro ponaša, ono će namjerno izazvati nepoželjno ponašanje kako bi dobilo bilo kakvu pozornost svojih roditelja. Ova metoda razlikuje se od ostalih, jer učestalost slanja djeteta u praznu prostoriju i stvaranje navike kod djeteta ne smanjuje učinkovitost ove metode.

Važno je naglasiti kako je ova metoda usmjerena isključivo na vrijeme koje je potrebno djetetu da se umiri. Isključivanje djeteta najčešće se koristi kako bi se odmaknulo od aktualne situacije te promislilo o daljnjem ponašanju nakon afekta. Autorica Maleš (2008) zaključuje

kako je optimalno vremensko trajanje „time outa“ po jedna minuta za svaku godinu starosti djeteta, a kao vremenski maksimalno trajanje određuje pet minuta (Maleš, 2008).

Budući da dijete u odrastanju treba razvijati samokontrolu, neki pedagozi ovu metodu smatraju neprihvatljivom. Ipak, ova metoda pokazala se učinkovitom kod starije djece (adolescenata). Kod njih se koriste zabrane koje traju duže od „timeouta“, jer pet minuta odmora u sobi više ne predstavlja izazov. Zabrana dužeg izlaska ili druženja s prijateljima za njih je teško podnošljiva kazna (Maleš, 2008) jer je period adolescencije vrijeme kada se dijete ubrzano tjelesno i emocionalno razvija. Ubrzani razvoj podrazumijeva i intenzivnu socijalizaciju mlade osobe u društvu pa zabrana izlaska za adolescente predstavlja vrlo oštru kaznu.

Iako termin socijalno isključivanje na prvu djeluje vrlo oštro, ovakve vrste kazni ponekad su potrebne djetetu kako bi se smirilo i promislilo o vlastitim postupcima. Naravno, i kod ove metode kažnjavanja potrebno je pravilno i dosljedno koristiti kaznu kako ne bi došlo do negativnih posljedica. Glavni faktor koji je vrlo važan kod ove metode je kvalitetna komunikacija između roditelja i djeteta. Ako roditelj i dijete nisu blisko povezani i nemaju ostvarenu otvorenu komunikaciju, ova metoda najvjerojatnije neće biti uspješna u zaustavljanju neželjenog ponašanja.

2.1.4. Dodatni rad

U dodatan rad djece najčešće se ubrajaju dodatni poslovi koji se obavljaju kod kuće (kućanski poslovi, pomoć pri kuhanju, pomoć u vrtu i sl.). Pri zadavanju ovakve vrste kazni roditelji trebaju biti svjesni da posao koji zadaju djetetu treba biti logički povezan s njegovim prethodnim nepoželjnim ponašanjem, jer u suprotnom dijete ne uči ništa o posljedicama svoga ponašanja. Kada kazna ne slijedi logički iz nepoželjnog ponašanja i nije s njime povezana, dijete kaznu smatra nepravednom i ona loše utječe na odnos između roditelja i djeteta (Maleš, 2008).

Dijete svakodnevno treba obavljati kućanske poslove koji su primjereni njihovoj dobi da bi se osjećali kao dio zajednice. Međutim, dodatni kućanski poslovi u obiteljima često se postavljaju kao kazne zbog neprimjerenog ponašanja djeteta. Prema autorici Maleš (2008) kućanski poslovi ne bi trebali predstavljati kaznu za dijete, već obavezu unutar obitelji.

S druge strane, prema Bilić i Bilić (2013) ova metoda kažnjavanja danas je vrlo aktualna i prihvaćena. Iz njihovih rezultata istraživanja zaključuju da ovakvi oblici kazne kod djece ne izazivaju negativne osjećaje i reakcije te iznose da ih djeca smatraju učinkovitim kaznama za loše ponašanje (Bilić i Bilić, 2013).

Prethodno prikazane rezultate možemo povezati s time da djecu dodatni poslovi smiruju te im odvlače pozornost na konkretnu radnju (npr. pospremanje sobe). Budući da su im misli tada okupirane novim idejama (organizacijom posla) oni prestaju s nepoželjnim ponašanjem i svoj fokus prebacuju na zadanu kaznu.

2.1.5. Uskraćivanje

U teorijskim analizama, pored navedenih metoda kažnjavanja, pojavljuje se i ukidanje privilegija. Međutim, u ovom empirijskom istraživanju ono je šire shvaćeno. Stoga, metoda upotrijebljena u ovom radu uključuje više od jedne kategorije (koju navode prethodna istraživanja). U nju ubrajamo ukidanje privilegija, ali i uskraćivanje uobičajenih dnevnih rutina kod djeteta (npr. oduzimanje mobitela). U daljnjoj analizi za ovu metodu kažnjavanja koristit će se pojam „uskraćivanje" unutar kojeg je jedna od kategorija ukidanje povlastica. Ovim istraživanjem uvodi se novi termin, jer se prema Hrvatskom jezičnom portalu privilegijom smatra „isključivo pravo koje uživa osoba, društvena grupa ili klasa; povlastica" (dostupno na URL2). To znači da privilegija kao takva podrazumijeva da je ona zaslužena (ono što dijete „zaradi" svojim ponašanjem), pa tek kasnije uskraćena; a uskraćivanje je pojam koji obuhvaća i stvari koje dijete svakodnevno koristi (npr. mobitel, računalo i sl.). Termin ukidanje privilegija u literaturi se još označava terminima „ukidanje povlastica" i „ograničavanje povlastica" (Maleš, 2008). Privilegije ili povlastice u tom slučaju predstavljaju stvari koje djeca rutinski koriste u životu, ali im nisu potrebne (npr. slatkiši, igračke, novac, televizija, desert, mobitel, prijenosno ili stolno računalo, dlanovnik i sl.). Ovom metodom djetetu se uskraćuje ugodno iskustvo zbog njegovog lošeg ponašanja. U današnje vrijeme metoda uskraćivanja sve je više prisutna u odgoju djece (Maleš, 2008). Čestina upotrebe ove metode kažnjavanja usko je povezana s razvojem informacijsko komunikacijske tehnologije koja je postala sastavni dio života mladih.

Prema Maleš (2008) postoje tri glavna uvjeta za uspješno provođenje ove metode kažnjavanja:

(1) povlastica koja se ukida mora djetetu biti važna, jer ukidanje nevažnih povlastica može pojačati nepoželjno ponašanje,

(2) ukidanje povlastica ne smije se provoditi prečesto, ako se dijete navikne na takvu kaznu ona gubi svoje djelovanje i dijete ju više ne doživljava niti pokušava promijeniti svoje ponašanje,

(3) u svojoj odluci roditelji trebaju biti dosljedni i ustrajni kao i u svim ostalim metodama odgoja.

„Odgojna poruka koju ovaj oblik kažnjavanja nosi jest da povlastice dolaze s odgovornošću i da ih je potrebno zaslužiti prihvatljivim i odgovornim ponašanjem“ (Maleš, 2008:54). Metoda uskraćivanja treba se primjenjivati kod odgoja starije djece (adolescenata) jer ovakav tip kazne sputava djetetovu svakodnevnu rutinu i degradira povjerenje u roditelje, a to stvara osjećaj razočaranja (Maleš, 2008). Zbog toga je vrlo važno kaznu prilagoditi uzrastu djeteta kako bi bila u skladu s njegovim razvojnim mogućnostima (da bi ju dijete moglo razumjeti).

2.2. Kako djeca doživljavaju kaznu

Kažnjavanje kod djece izaziva brojne očekivane, ali i neočekivane posljedice pa je važno proučiti kako djeca doživljavaju kaznu.

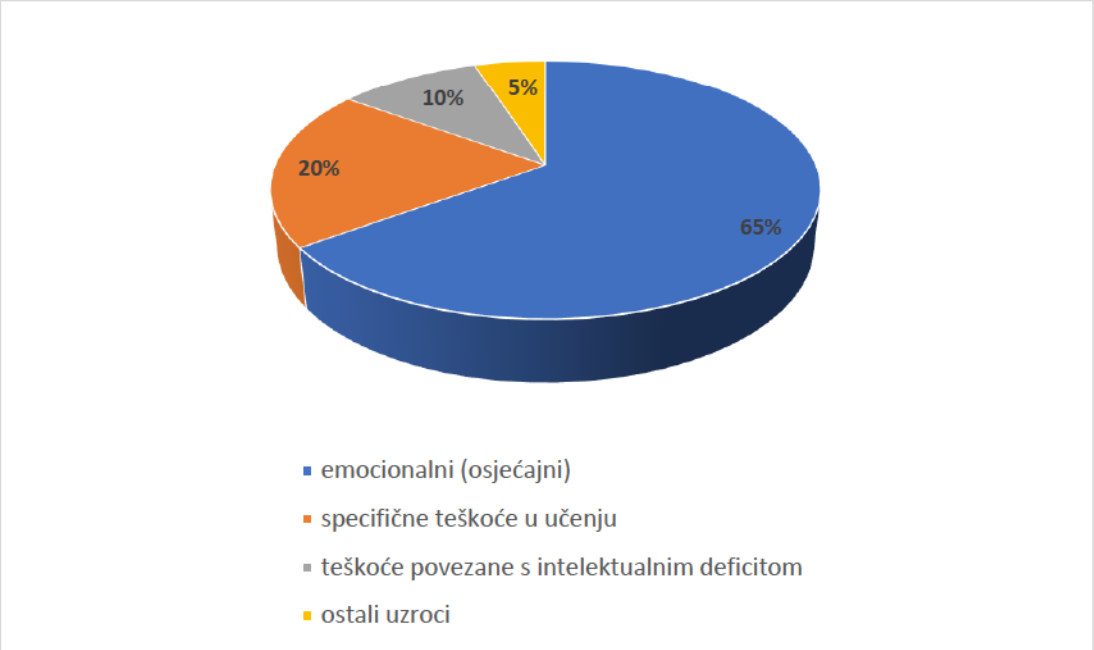
Kažnjavanje djecu uči kako se trebaju pravilno ponašati. Dakle, roditelji kažnjavaju djecu kada dođe do nepoželjnog ponašanja kako bi se ono ispravilo i/ili smanjilo. Ipak, djeca ponekad ne razumiju „što su skrivila“ (tj. koje je točno ponašanje izazvalo kaznu). Nerijetko kažnjavanje djece kod njih izaziva suze, osjećaj tuge, krivnje, srama ili nepravde. Kao jedan od glavnih problema kod svih metoda kažnjavanja Maleš (2008) ističe postavljanje kazne nakon nekog određenog vremena kada se negativno ponašanje pojavilo, što ne predstavlja pravilno postupanje. Da bi kazna bila uspješna, potrebno ju je odrediti odmah i u njoj ustrajati da bi ona bila djelotvorna. Problem je u tome što je u danom trenutku roditelj ljut pa će kazniti dijete u afektu, ne razmišljajući. Ukoliko je strah od kazne veći, veća je i vjerojatnost da će ju dijete pokušati izbjeći što može uzrokovati i laganje, varanje, prikrivanje, izbjegavanje i slično (Maleš, 2008). Ipak, rezultati istraživanja stvaraju temeljne teorijske postavke za buduće radove na ovu temu pa je ovo istraživanje usmjereno na usporedbu dobivenih rezultata s rezultatima autorice Maleš.

Prema dobivenim rezultatima autorice Maleš (2008) učenici tjelesno kažnjavanje doživljavaju kao ponižavajuće i smatraju da ga ne bi trebalo koristiti. Oni ovakav način kažnjavanja strogo osuđuju. Ipak, najtužnijima ih čini vikanje i vrijeđanje, zatim slijede redom: tjelesna kazna, ukidanje povlastica, dodatni poslovi te zabrana napuštanja sobe. Vikanje i vrijeđanje pripada u kategoriju psihičkog kažnjavanja, što učenici sedmih i osmih razreda puno teže podnose. Ispitanici ovog istraživanja nerijetko su označavali više metoda kažnjavanja koje u njima bude osjećaj tuge, što znači da djeca vlastite emocije tuge povezuju s različitim oblicima kažnjavanja. Uskraćivanje više rastužuje dječake nego djevojčice; dok djevojčice više rastužuje tjelesna kazna. Neovisno o vrsti kazne, učenicima je uvijek najvažnije zadovoljiti pravdu. Ako

pravda nije zadovoljena, u njima se bude negativne emocije i stvara se osjećaj nepravde (Maleš, 2008).

2.3. Školski uspjeh

Koncept školskog uspjeha u istraživanjima najčešće predstavlja postignuće u odgojno-obrazovnom procesu. Koncept školskog uspjeha također je višedimenzionalan i moguće je proučavati ga s različitih stajališta. Među pedagozima značajno je neslaganje oko odrednica i mjerenja školskog uspjeha djeteta. Naime, autor Mikas (2012) smatra kako je školski uspjeh puno širi od postignuća koje dijete ostvari u nastavnom procesu. „Akademsko postignuće možemo odrediti kao složeni višedimenzionalni konstrukt koji obuhvaća sveukupne djetetove sposobnosti i učinak“ (Mikas, 2012:83). Pedagoška poveznica školskog uspjeha i djeteta je najčešće osjećaj zadovoljstva učenika koji jača motivaciju i samopouzdanje. Prema autoru Mikas (2012) glavni uzroci koji vode lošem školskom uspjehu su emocionalni i ponašajni problemi. Često navedeni problemi dolaze iz obiteljskog ozračja. Na temelju roditeljske svakodnevice može se reći da je jedan od najčešćih uzroka kažnjavanja djece upravo školski uspjeh djeteta.

Slika 1: Uzroci školskog neuspjeha (Mikas, 2012)

Također, kazna i obiteljska situacija blisko su povezani s osjećajima djeteta. Prema Mikas (2012) podaci utjecaja određenih faktora na školski uspjeh djeteta mogu se vidjeti u prikazu (Slika 1).

Razlog zbog kojega je u ovom istraživanju kažnjavanje povezano sa školskim uspjehom je upravo utjecaj negativnih emocija koje se pojavljuju kod učenika na njihova školska

postignuća. Analizirajući svakodnevicu roditelja i djeteta kod kuće i u školi može se utvrditi da je obiteljska klima povezana s osjećajima djeteta u školi. Isto tako produktivnost na nastavi je puno izraženija ako je učenik taj dan došao motiviran, odmoran i spreman za rad. S druge strane, učenici koji su često kažnjavani kod kuće imaju poteškoća opustiti se u razredu, ponekad se povlače u sebe i nisu otvoreni za suradnju. Ovakve teorijske i svakodnevne zaključke potrebno je dublje ispitati i analizirati odgovarajućim instrumentom kako bi situacija znanstveno bila jasnija i reprezentativna.

3. Metodologija istraživanja

3.1. Predmet, cilj i zadaci istraživanja

Predmet ovog istraživanja su mišljenja učenika osnovnih škola o provođenju kažnjavanja u obiteljima.

Cilj ovog istraživanja je temeljem učeničkih odgovora utvrditi učestalost i načine kažnjavanja te doživljaj korisnosti učinka različitih vrsti kazne u obiteljima učenika osnovnih škola.

Sukladno cilju i predmetu istraživanja, zadaci su na skupini učenika 7. i 8. razreda osnovnih škola u Đakovu i okolici:

1) utvrditi čestine i sredstva provođenja različitih vrsta kazni,

2) utvrditi mišljenja učenika o nužnosti različitih metoda kažnjavanja te njihov doživljaj korisnosti kazne (procjena učinkovitosti različitih metoda kažnjavanja u obitelji) ,

3) utvrditi uzroke kažnjavanja učenika osnovnoškolske dobi vezane uz školu i školska zbivanja te utvrditi postoje li razlike u odgovorima ispitanika temeljem: spola, broja djece u obitelji, članova zajedničkog kućanstva i mjesta življenja.

3.2. Postupak istraživanja

3.2.1. Metoda i instrument

Metoda korištena u ovom istraživanju je kvantitativna metoda anketiranja ispitanika. Sukladno tome, instrument je anketni upitnik koji je strukturiran od 40 pitanja. Na početku anketnog upitnika nalazi se uputa kojom su ispitanici obaviješteni o cilju i provedbi samog istraživanja te potvrda anonimnosti. Prvi blok pitanja u instrumentu odnosi se na prikupljanje generalija vezanih uz demografske podatke (razred, spol, članovi kućanstva, broj djece u obitelji) koji su kasnije praćeni kao nezavisne varijable. Nakon osnovnih sociodemografskih pitanja, upitnik je konstruiran prema osnovnih pet metoda kažnjavanja. Dakle, kazne su svrstane u pet osnovnih kategorija, a to su: fizičko kažnjavanje, psihičko kažnjavanje, socijalno isključivanje, zadavanje dodatnih poslova i uskraćivanje. Svakoj od navedenih metoda kažnjavanja posvećen je po jedan dio anketnog upitnika koji ispituje iskustva kažnjavanja, čestine provođenja kazni, sredstva kojima su kažnjeni, opise situacija te učeničke percepcije o nužnosti korištenih vrsta kažnjavanja (pomoću zatvorenih i otvorenih pitanja). Nakon seta pitanja o metodama kažnjavanja ispituju se uzroci kažnjavanja pomoću seta pitanja i odgovora na skali od šest stupnjeva. U nastavku ankete su zatvorena pitanja o ostvarenom i očekivanom prosjeku ocjena učenika na kraju prethodne školske godine te se u konačnici na isti način ispituje strah od kazne. Na samom kraju instrumenta nalazi se pitanje o učinkovitosti zadanih oblika kažnjavanja.

Upitnik je podijeljen učenicima za vrijeme redovne nastave u školama. Prije svega, pročitana im je uputa koja se nalazila u zaglavlju upitnika, tako su upoznati s ciljem istraživanja. Učenici su dobrovoljno odlučili žele li sudjelovati u istraživanju te su u svakom trenutku od njega mogli odustati. Također, zamoljeni su da sjednu svatko u svoju klupu ili da ostave prazno mjesto pokraj sebe kako ne bi međusobno utjecali na odgovore. Za popunjavanje upitnika prosječno je bilo potrebno 15 minuta.

3.2.2. Ispitanici

U istraživanju je sudjelovalo 277 učenika/ca osnovnih škola iz grada Đakova i okolice. Ispitani su dostupni pojedinci, što znači da je uzorak prigodan, a struktura uzorka vidljiva je u Tablici 1.

Proučavanjem odgovora učenika 7. i 8. razreda dobivamo trenutne, ali i rezultate koji prognoziraju vjerojatna buduća kretanja društva i upravo zbog toga je populacija učenika uvijek izazovna i trajno aktualna za istraživanja. Fokus je stavljen na učenike u dobi od 13 do 15 godina života. Namjera je proučiti kako ova skupina učenika doživljava kaznu te na koji način se (ne)zadovoljstvo roditeljskim odgojnim postupcima kažnjavanja manifestira kroz njihov školski uspjeh.

Tablica 1. Struktura ispitanika prema osnovnim sociodemografskim obilježjima

	f	%
Razred		
7.	127	45,85
8.	150	54,15
	N=277	
Spol		
Muški	109	39,35
Ženski	168	60,65
	N=277	
Mjesto		
Grad	144	51,99
Selo	133	48,01
	N=277	
Roditelji		
Oba roditelja	261	94,22
Majka	6	2,17
Otac	2	0,72
Skrbnik/ca	2	0,72
Ostalo	6	2,17
	N=277	
Broj djece mlađe od 18 godina u obitelji		
0	91	32,85
1	80	28,88
2	51	18,41
3	33	11,91
Više od 3	22	7,94
	N=277	

Obilježja nezavisnih varijabli:

a) Spol: Iz Tablice 1 može se vidjeti da je udio učenika 7. i 8. razreda podjednak, ali je istraživanjem zahvaćen veći broj ispitanica (60,65%) negoli ispitanika (39,35%). S obzirom na to da je prema popisu stanovništva 2011. godine u Hrvatskoj udio ženske populacije nešto veći negoli muške (Ž: 51,8% M: 48,2%), može se reći da su ispitanici prema spolu pravilno raspodijeljeni.

b) Broj djece u obitelji: Kod broja maloljetne djece u obitelji iz tablice je vidljivo da više od 60% obitelji ima jedno ili dvoje maloljetne djece, dok ih ostali imaju više. Ipak, najčešće je to samo jedno dijete (ono koje je obuhvaćeno ovim istraživanjem).

c) Život s roditeljima: Većina ispitanika živi s oba roditelja (94,22%), dok ih tek nekoliko živi samo s majkom, ocem ili skrbnicima. Ukupno 6 ispitanika odgovorilo je „ostalo“ u što se mogu ubrojiti proširene obitelji s bakama i djedovima.

d) Mjesto življenja: Ispitanici su prema mjestu stanovanja također podjednako raspodijeljeni. S obzirom da su svi učenici obuhvaćeni istraživanjem na području grada Đakova i više okolnih sela, u gradu živi 51,99% ispitanika, dok ih je u seoskim mjestima 48,01%. Ovakav podatak priželjkivan je na samom početku istraživanja pa su seoska mjesta oko Đakova odabrana ciljano kako bi se mogli usporediti prikupljeni podaci istraživanja s obzirom na mjesto stanovanja.

3.2.3. Vrijeme i mjesto istraživanja

Vrijeme i mjesto istraživanja određeno je ciljano u mjestima i školama gdje učenici i nastavnici nisu preopterećeni istraživanjima. Istraživanje je provedeno anonimno u svibnju i lipnju školske godine 2018/2019 za vrijeme nastave u sljedećim školama: OŠ Matija Gubec Piškorevci, OŠ Josipa Kozarca Semeljci, OŠ Ivan Meštrović Vrpolje, OŠ August Cesarec Vrpolje, OŠ Vladimir Nazor Đakovo, OŠ Josipa Antuna Ćolnića Đakovo i OŠ Ivan Goran Kovačić Đakovo. Seoska mjesta koja su obuhvaćena ovim istraživanjem su: Piškorevci, Semeljci i Vrpolje.

3.2.4. Obrada podataka

Obrada podataka empirijskog istraživanja uključivala je kvalitativnu i kvantitativnu analizu. Statističkom obradom izračunati su osnovni deskriptivni pokazatelji (postotci, aritmetičke sredine i frekvencije). Odgovori dobiveni pomoću skale od šest stupnjeva analizirani su usporedbama frekvencija, aritmetičkih sredina i standardnih devijacija.

Obrađena je i kvalitativna analiza za odgovore otvorenog tipa pitanja kroz tri osnovna koraka: kategorizacija, redukcija, sređivanje sve dok nisu pronađene bazne kategorije.

Odgovori koji nisu pripadali danim kategorijama svrstani su u kategoriju „ostalo“. Podaci o broju ispitanika koji su odgovorili na otvorena pitanja nalaze se u Prilogu 2.

Broj djece u obitelji i članovi zajedničkog kućanstva kao nezavisne varijable izbačene su iz prikaza kod analize rezultata. S obzirom da u navedene dvije nezavisne varijable nisu primijećene velike razlike u odgovorima učenika, one nisu uvrštene u krajnju analizu.

4. Analiza i interpretacija

Nastavak analize i interpretacije strukturiran je u 3 osnovna dijela, prema zadacima istraživanja.

4.1. Iskustvo, čestine i sredstva provođenja različitih vrsta kazni

Prvi zadatak ovoga istraživanja bio je utvrditi čestine i sredstva provođenja različitih vrsta kazni među učenicima 7. i 8. razreda osnovnih škola u Đakovu i okolici. Postavljanjem zatvorenih i otvorenih pitanja učenicima jesu li ikada bili kažnjavani određenom metodom, koliko često se to ponavljalo i koja su bila sredstva provođenja kazne dobiveni su rezultati prikazani u nastavku.

4.1.1. Iskustvo kažnjavanja

U prvom dijelu upitnika učenicima je postavljeno pitanje „Jeste li ikad bili…“ i navedena je svaka od metoda kažnjavanja te se od njih tražilo da odgovorom „da“ ili „ne“ označe jesu li ikada kažnjavani na navedene načine. Dobiveni rezultati, tj. iskustva učenika mogu se vidjeti u Tablici 2.

Tablica 2. Iskustvo učenika s obzirom na vrste kazni koje su primjenjivane na njima

Jeste li ikad bili….	Da		Ne		
	f	%	*f*	%	N
Fizički kažnjeni	109	39,35	168	60,65	277
Psihički kažnjeni	53	19,13	224	80,87	277
Kažnjeni socijalnim isključivanjem	141	50,90	136	49,10	277
Kažnjeni dodatnim radom	214	77,26	63	22,74	277
Kažnjeni uskraćivanjem	259	93,50	18	6,50	277

Ako se u obzir uzme da je korištenje mobilnih tehnologija u 21. stoljeću postalo svakodnevica, rezultati koji pokazuju najčešće korištenje kazne uskraćivanjem nisu iznenađujući. Prema podacima Svjetske banke u 2018. godini na svakih 100 stanovnika Zemlje dolazi 104,94 mobilna telefona s jasnom naznakom daljnjeg ubrzanog rasta, dok je u Hrvatskoj tijekom 2018. godine zabilježen podatak da na 100 stanovnika dolazi broj od 106 mobilnih telefona (dostupno na URL3).

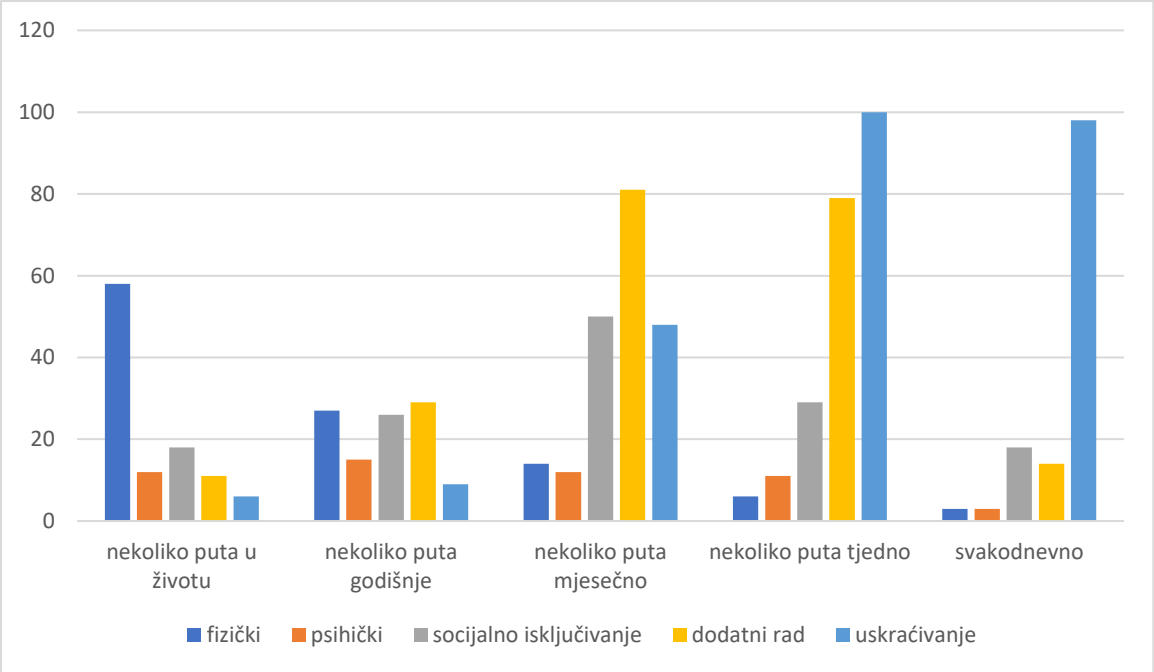
Prema rezultatima ovog istraživanja većina djece doživjela je oduzimanje mobilnog telefona, zabranu korištenja prijenosnog i/ili stolnog računala i tome slično. Prema odgovorima učenika slijedi kažnjavanje dodatnim radom koje se odnosi na zadavanje dodatnih poslova vezanih uz obaveze djeteta ili pomaganje roditeljima. Ova vrsta kazne društveno je prihvatljiva

i mnogi pedagozi ju smatraju vrlo učinkovitom. Podatak da je 19,03% ispitanika istaknulo kako je doživjelo neku vrstu psihičkog kažnjavanja ukazuje na to da je ova metoda prilično zastupljena kod učenika 7. i 8. razreda. S obzirom da je u ovom istraživanju psihičko kažnjavanje potkrepljeno primjernima koji opisuju blaže, ali i intenzivnije radnje (psovke, vikanje, prijetnje, ucjene, vrijeđanje, omalovažavanje, zadavanje dodatnog učenja, stvaranje osjećaja razočaranja ili krivnje) pretpostavlja se da se rezultati odnose na blaže oblike psihičkog kažnjavanja poput vikanja. Ipak, iz Tablice 2 mogu se vidjeti i zabrinjavajući nalazi: 39,35% ispitanika doživjelo je nekakav oblik tjelesne kazne. Iako se fizičko kažnjavanje društveno smatra neprihvatljivim, rezultati pokazuju da je i dalje prisutno u obiteljima. Iskustvo socijalnog isključivanja stručnjaci smatraju neprimjerenim u mlađoj dobi, ali kod starije djece smatraju da je ono ispravno ukoliko se odnosi samo na vrijeme koje je nužno da se dijete umiri i razmisli o svojim postupcima. Iskustvo socijalnog isključivanja poput ignoriranja, zabrane druženja s prijateljima i slanja u drugu prostoriju potvrđuje 50,90% ispitanih učenika što je nešto više od polovine. Zabranom druženja s prijateljima ili slanjem u drugu prostoriju roditelji djeci žele ukazati na to da se trebaju smiriti i razmisliti o ponašanju. Iako su očekivani veći postoci u ovoj kategoriji, rezultat pokazuje da nešto više od polovine ispitanika ipak ima iskustva s ovom metodom kažnjavanja.

4.1.2. Čestina kažnjavanja

Čestina kažnjavanja ispitana je na jednak način kao i iskustvo kažnjavanja. U svakom setu pitanja u upitniku koja su vezana uz metode kažnjavanja učenicima je postavljeno pitanje „Zaokruži koliko često te roditelji/skrbnici fizički/psihički/isključivanjem/dodatnim radom/uskraćivanjem kažnjavaju“.

Usporedbom frekvencija u odgovorima ispitanika može se zaključiti kako je redoslijed kod iskustva kažnjavanja i čestine kažnjavanja s obzirom na vrstu kazni identičan. Poput redoslijeda u Tablici 2, iz grafikona (Slika 2) može se vidjeti da su ispitanici najčešće kažnjavani uskraćivanjem, na drugom mjestu po učestalosti kod ispitanika je kažnjavanje dodatnim radom, zatim slijede redom: kažnjavanje socijalnim isključivanjem, fizička kazna i iskustvo psihičkog kažnjavanja koje je na posljednjem mjestu prema učeničkim iskustvima.

Slika 2. Čestina provođenja kazni

Kako bismo produbili analizu iskustva kažnjavanja učenika, u nastavku su obrađeni i rezultati čestine provođenja kazni. Uskraćivanje se kod 198 ispitanika ponavlja nekoliko puta tjedno ili čak svakodnevno dok su ostale metode kažnjavanja manje učestale. Ističu se rezultati čestine kažnjavanja dodatnim radom koja se kod većine ispitanika ponavlja nekoliko puta mjesečno ili nekoliko puta tjedno. Zabrinjavajući podaci mogu se vidjeti kod učestalog fizičkog kažnjavanja. Iako je većina ispitanika fizičko kažnjavanje doživjela nekoliko puta u životu ili nekoliko puta godišnje; ipak 20 ispitanika fizičko kažnjavanje doživljava nekoliko puta mjesečno ili nekoliko puta tjedno. Nije iznenađujući podatak da do svakodnevnog fizičkog kažnjavanja dolazi kod manjeg broja djece (3 ispitanika/ca), ali isto tako treba ukazati da ovaj podatak govori da je to svakodnevna pojava koja prema pravnim i zakonskim okvirima ne pripada u poželjan i ispravan odgoj djeteta.

4.1.3. Sredstva kažnjavanja

Kako bi se odredila sredstva kažnjavanja u svakom bloku pitanja u upitniku učenici su odgovorima na otvorena pitanja trebali napisati na koji način, odnosno pomoću čega njihovi roditelji provode kazne. Sredstva koja su ispitanici naveli u odgovorima mogu se vidjeti u Tablici 3.

Tablica 3: Distribucija sredstava kažnjavanja temeljem različitih metoda

Metoda kažnjavanja	Sredstva i primjeri
Fizičko kažnjavanje	➢ Udaranje Šiba, ruka, remen, produžna ruka za češanje, kuhača, metla, muhomlat ➢ Bacanje Krpa, čaša, obuća ➢ Odgurivanje, pritiskanje, povlačenje Stiskanje uza zid, guranje na krevet, povlačenje za uši, povlačenje za odjeću
Psihičko kažnjavanje	➢ Ružne riječi, prijetnje, psovke, ucjene „Nemoj da ti sad tamo dođem“, „sad ću ti ja dati razlog za plakanje“ ➢ Tipične uzrečice „Samo nas živciraš“, „nikada se ne bi sjetio/sjetila pomoći“ ➢ Stvaranje osjećaja manje vrijednosti „Uvijek me sramotiš“, „ja sam u školi imala sve petice“, „kako drugi mogu, a ti ne“ ➢ Dodatno učenje Zadavanje dodatnih zadataka za rješavanje, ponavljanje onoga što je već riješeno
Socijalno isključivanje	➢ Ignoriranje Prestanak komunikacije ➢ Zabrana druženja s prijateljima Zabrana izlaska na ulicu, zabrana izlaska u grad, zabrana odlaska na trening ➢ Ograničavanje kretanja djeteta Slanje u sobu u kojoj nema nikoga, slanje u kut prostorije, određivanje gdje će dijete sjesti
Kažnjavanje dodatnim radom	➢ Obavljanje kućanskih poslova Pospremanje sobe, usisavanje, pospremanje kuhinje, spremanje sobe, spremanje dnevnog boravka, slaganje obuće ➢ Ostalo Briga o kućnim ljubimcima (pas), briga o starijima (baka/djed)
Uskraćivanje	➢ Zabrana korištenja tehnologije Play Station, mobilni telefon, računalo, stolno računalo, različite konzole za zabavu (NES, Nitendo i sl.) ➢ Zabrana odlaska na mjesta za mlade Odlazak na kavu, odlazak na utakmicu, odlazak na izlet, odlazak na koncert

Prema podacima iz Tablice 3 može se vidjeti da roditelji kažnjavaju djecu na vrlo domišljat način različitim sredstvima. Kada se usporede rezultati autorice Maleš (2008) i

dobiveni rezultati vidljivo je da pitanja otvorenog tipa ispitanicima daju slobodu da se izraze i razmisle o pitanju koje im je postavljeno. U skladu s tim, odgovori učenika koji su analizirani ovim istraživanjem obuhvaćaju odgovore u istraživanju Maleš (2008), ali daju i puno opširniji uvid u zadane metode i sredstva kažnjavanja te omogućuju dublju analizu.

Kod metode tjelesnog (fizičkog kažnjavanja) izdvajaju se tri glavne kategorije, a to su: udaranje, bacanje različitih predmeta i odgurivanje, pritiskanje te povlačenje djeteta. Pored udaranja rukama, izdvajaju se guranje na krevet i povlačenje za odjeću. Kod fizičkog kažnjavanja bitno je razlikovati čestinu i jačinu udarca i odgurivanja. Tako se u otvorenim pitanjima gdje su učenici imali priliku opisati situacije kada su fizički kažnjeni vidi razlika u intenzitetu kazne. Najveći intenzitet kazne ilustrira fizičko kažnjavanje od strane majke:

„Sjećam se kada je mama slomila ruku za češanje na mojim leđima. Na roditeljskom je saznala koliko sam jedinica skupio i koliko opomena za ponašanje imam, ali kasnije mi je rekla da je sve to zato što je bila ljuta pa ne mislim da me mama često tuče zbog gluposti, uvijek kada se naljuti budim kriv.“

Rezultati pokazuju da nisu muškarci (očevi) jedini koji fizički kažnjavaju djecu, već kaznu provode i žene (majke). Također jedan od izdvojenih primjera fizičkog kažnjavanja je iskustvo dječaka koji navodi:

„Jednom me tata lupio po prstima kada sam istukao sestru, od tada više nikada.“

S druge strane, postoje i kazne koje su potaknute ljutnjom ili bijesom roditelja, a učenik takvu situaciju opisuje na sljedeći način:

„Kada sam bio na ulici prijatelji su me pogodili loptom i plakao sam sve do kuće. Tata je baš taj dan bio ljut pa mi je rekao „sad ću ti ja dati razlog za plakanje“ i lupio me po leđima da ušutim.“

Kod tumačenja sredstava psihičkog kažnjavanja istaknule su se četiri glavne kategorije (vidi Tablica 3). Prva kategorija zahvaća ružne riječi, prijetnje, psovke i ucjene. Učenici koji opisuju ovakve situacije nisu se izražavali direktno, već su općenito pokušali prikazati u kakvim su se situacijama do sada našli pa su odgovori bili prilično kratki i direktni.

„Uvijek kada ih naljutim zbog gluposti govore mi da su me rodili samo da ih živciram.“

„Nemoj da ti sad tamo dođem.“

Prema dobivenim rezultatima izdvojena je i kategorija tipičnih uzrečica te stvaranje osjećaja manje vrijednosti kod djeteta. Neki od primjera navedeni su u nastavku.

„Uvijek mi kažu samo me sramotiš.“

„Nikad se ne bi sjetio pomoći.“

„Mama mi uvijek govori kako je ona u školi imala sve petice.“

„Živiš li ti u štali, kakav je ovo nered?“

Tipične, tj. svakodnevne uzrečice, prelaze u naviku roditelja pa oni vrlo brzo i bez promišljanja izgovaraju djetetu riječi koje stvaraju osjećaj manje vrijednosti. Često su to i usporedbe vlastitog djeteta s drugom djecom (prijateljima) u školi kako bi se potaknulo dijete da uloži više truda oko vlastitih obaveza. S druge strane, djeca to teško podnose. Zaključak roditelja da su prijatelji ili rođaci uspješniji, kod djeteta stvara osjećaje tuge, bijesa, razočaranja i sl. Osim toga, pojavljuju se i odgovori u kojima ispitanici navode učenje sadržaja koje su već usvojili, prepisivanje rečenica određeni broj puta i učenje sadržaja na pamet.

Sljedeća metoda je socijalno isključivanje djeteta u kojoj se prema odgovorima učenika izdvajaju tri glavne kategorije, a to su: ignoriranje (prestanak komunikacije s djetetom), zabrane druženja s prijateljima i ograničavanje kretanja djeteta. Iako su primjeri posljednjih dviju kategorija prilično slični, postoji bitna razlika. Kategorija zabrane druženja s prijateljima ubraja ograničavanje kretanja učenika, ali s ciljem da nisu u komunikaciji s drugim osobama, dok se kod ograničavanja kretnja djeteta roditelji fokusiraju na to da dijete miruje na jednom mjestu dok ne shvati vlastite pogreške. U teorijskom dijelu za ovu kategoriju koriste se primjeri koji se objašnjavaju „pauzama“ tj. „time-out“ima. Neki odgovori koji pripadaju ovim kategorijama navedeni su u nastavku.

„Uvijek me pošalju u sobu.“

„Sredi se, razmisli, pa se vrati.“

„Tata uvijek kaže da odem u sobu i da me ne želi ni vidjeti ni čuti dok se ne ohladim.“

Kod kažnjavanja dodatnim radom izdvajaju se dvije kategorije. Obavljanje kućanskih poslova najčešći je odgovor učenika, a u ovu kategoriju ubraja se pospremanje, usisavanje i slaganje obuće. Osim kućanskih poslova, u kategoriju „ostalo“ uvršteni su odgovori koji se nisu često pojavljivali, ali se smatraju vrijednima. Ti odgovori uključuju brigu o starijima (koju je navelo troje učenika) i brigu o kućnim ljubimcima (koju je navela jedna učenica). Iz rezultata se može zaključiti kako se u dodatni rad ne ubrajaju više samo kućanski poslovi, već se broj opcija proširuje i učenici navode neke druge radnje koje smatraju dodatnim obavezama.

„Nikada mi ne naređuju da perem suđe, ali nekada moram spremiti svoju sobu.“

„Uvijek me tjeraju da se brinem o sestrinom psu i kad ja pitam zašto odgovore - zato što ja tako kažem.“

„Moram ići pomagati baki.“

Uskraćivanje je među ispitanim učenicima najčešća metoda kažnjavanja, a prema opisanim situacijama izdvajaju se dvije glavne kategorije koje pokrivaju sve odgovore. Prva je zabrana korištenja tehnologije, što je očekivano s obzirom na teorijsku podlogu.

„Svaki puta kad se mama vrati s roditeljskog ne smijem upaliti igrice tjedan dana.“

„Dok sam igrala igricu opsovala sam, tata je čuo i onda više nisam smjela upaliti računalo.“

„Uvijek mi oduzmu mobitel kada je po njihovom vrijeme za učenje ili kada imam neku zadaću.“

Druga kategorija je zabrana odlaska na mjesta za mlade, a kod ispitanih učenika je to često zabrana odlaska na ekskurziju, izlete sa školom, koncerte i druženja s prijateljima prije ili nakon škole.

„Ponekad mi kažu da nakon škole moram ravno kući kada ih pitam da ostanem na kavi 7. sat.“

Osim navedenih opisanih situacija i kategorija, uočava se odstupanje od jednostavnih odgovora kombinacijom nekoliko metoda kažnjavanja koje se međusobno povezuju. Neki od odgovora takvog tipa su:

„Mama uvijek uspoređuje moje ocjene s Majinima i time što njezina mama govori i onda kad sam ja lošija moram ići učiti cijeli vikend u sobi sama.“

„Uvijek moram spremiti sobu i ugasiti Plejku kada se mama naljuti, tati to nije važno i kada mame nema uvijek mogu igrati bez obzira na ocjene.“

U prvom primjeru izdvajaju se dvije metode kažnjavanja: (1) psihičko kažnjavanje (uspoređivanje djeteta s prijateljima iz škole) i (2) zabrana druženja s prijateljima (socijalno isključivanje). U drugom primjeru također se izdvajaju dvije metode: (1) zadavanje dodatnog rada (pospremanje) i (2) uskraćivanje (zabrana korištenja Play Stationa na određeno vrijeme). S obzirom na opširnije odgovore nekih učenika, pomoću pažljive analize i usporedbe odgovora učenika može se reći da se metode kažnjavanja međusobno ne isključuju, već se ponekad i preklapaju.

4.1.4. Odgovori učenika o iskustvu i čestinama kažnjavanja s obzirom na spol i mjesto stanovanja

U nastavku analize slijedi razlika u iskustvima i čestinama kažnjavanja djece s obzirom na spol[1]. Spol je uvršten kao nezavisna varijabla s obzirom na rezultate prethodnih istraživanja i danu teorijsku podlogu.

[1] Izrazi koji se koriste kod analize nezavisne varijable „spol“, a imaju rodno značenje, diferenciraju muški i ženski rod. U ostalim dijelovima dokumenta koriste se neutralno i odnose se jednako na muški i ženski rod.

Tablica 4: Razlike u iskustvu kažnjavanja s obzirom na spol

Metoda kažnjavanja	M				Ž			
	da		ne		da		ne	
	f	%	*f*	%	*f*	%	*f*	%
Fizičko kažnjavanje	42	38,53	67	61,47	67	39,88	101	60,12
Psihičko kažnjavanje	21	19,27	88	80,73	32	19,05	136	80,95
Socijalno isključivanje	58	53,21	51	46,79	83	49,40	85	50,60
Dodatni rad	79	72,48	30	27,52	135	80,36	33	19,64
Uskraćivanje	104	95,41	5	4,59	155	92,26	13	7,74

Prema distribuciji odgovora (Tablica 4) može se vidjeti da više dječaka doživljava kaznu socijalnog isključivanja (53,21%) nego djevojčica (49,40%), kao i uskraćivanje (M=95,41%; Ž=92,26%). S obzirom da su u tradicionalnim kućanstvima ženskom spolu prepušteni kućanski poslovi, ne iznenađuje rezultat da su djevojčice doživjele više kazni dodatnim radom (80,36%) nego što su to doživjeli dječaci (72,48%). S obzirom na dobivene rezultate o iskustvu kažnjavanja djevojčica i dječaka, korak više u analizi prikazuje sljedeća tablica.

Tablica 5: Razlike u čestini kažnjavanja s obzirom na spol

Zaokruži koliko često te roditelji kažnjavaju…	Nekoliko puta u životu		Nekoliko puta godišnje		Nekoliko puta mjesečno		Nekoliko puta tjedno		Svakodnevno	
	f (%)									
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Fizički	19 (17,43)	39 (23,21)	13 (11,93)	14 (8,33)	5 (4,59)	9 (5,36)	3 (2,75)	3 (1,79)	2 (1,83)	1 (0,60)
Psihički	6 (5,50)	6 (3,57)	4 (3,67)	11 (6,55)	2 (1,83)	10 (5,95)	7 (6,42)	4 (2,38)	2 (1,83)	1 (0,60)
Socijalnim isključivanjem	9 (8,26)	9 (5,36)	11 (10,09)	15 (8,93)	20 (18,35)	30 (17,86)	11 (10,09)	18 (10,71)	7 (6,42)	11 (6,55)
Dodatnim radom	1 (0,92)	10 (5,95)	7 (6,42)	22 (13,10)	41 (37,61)	40 (23,81)	21 (19,27)	58 (34,52)	9 (8,26)	5 (2,98)
Uskraćivanjem	2 (1,83)	4 (2,38)	5 (4,59)	4 (2,38)	18 (16,51)	30 (17,86)	44 (40,37)	56 (33,33)	36 (33,03)	62 (36,90)

Usporedbom postotaka iz Tablice 5 može se reći da su dječaci češće fizički kažnjavani nego djevojčice. Postotak kod djevojčica je veći kod manje učestalosti (nekoliko puta u životu 23%, nekoliko puta godišnje 8%, nekoliko puta mjesečno 5%), dok se kod dječaka postotak s obzirom na rezultate djevojčica povećava kod češćih ponavljanja fizičke kazne (nekoliko puta tjedno 2.75% i svakodnevno 1.83%). Također, ističe se podatak da su dječaci u nešto većem postotku svakodnevno kažnjavani dodatnim radom (8,26%), dok su djevojčice svakodnevnu

učestalost procijenile kao rjeđu pojavnost (2,98% ih je označilo kategoriju svakodnevno). Ovaj podatak može biti rezultat različitog shvaćanja dodatnog rada kod djevojčica i dječaka. S obzirom da najčešće žene preuzimaju kućanske poslove, dobiveni rezultat tumači se činjenicom da djevojčice kućanske poslove smatraju uobičajenom radnjom kako bi ispunile svoju ulogu u obitelji, dok dječaci osjećaju nepravdu prilikom obavljanja kućanskih poslova.

U prethodno prikazanim istraživanjima autori se nisu bavili usporedbom metoda kažnjavanja s obzirom na mjesto stanovanja (grad/selo). Rezultati iz Tablice 6 prikazuju da učenici se sela imaju više iskustva s fizičkim kaznama i socijalnim isključivanjem nego oni koji žive u gradu. Kod ostalih kategorija ne postoje veće razlike između učenika na temelju njihovih odgovora.

Tablica 6: Razlike u iskustvu kažnjavanja s obzirom na mjesto življenja

Jesi li ikada bio/bila kažnjena…	Grad				Selo			
	Da		Ne		Da		Ne	
	f	%	*f*	%	*f*	%	*f*	%
Fizički	48	33,33	96	66,67	61	45,86	72	54,14
Psihički	27	18,75	117	81,25	26	19,55	107	80,45
Socijalnim isključivanjem	69	47,92	75	52,08	72	54,14	61	45,86
Dodatnim radom	116	80,56	28	19,44	98	73,68	35	26,32
Uskraćivanjem	134	93,06	10	6,94	125	93,98	8	6,02

Kako bi se dobio jasniji i precizniji prikaz rezultata, s obzirom na mjesto življenja ispitana je i čestina kažnjavanja određenim metodama. Rezultati su prikazani u Tablici 7.

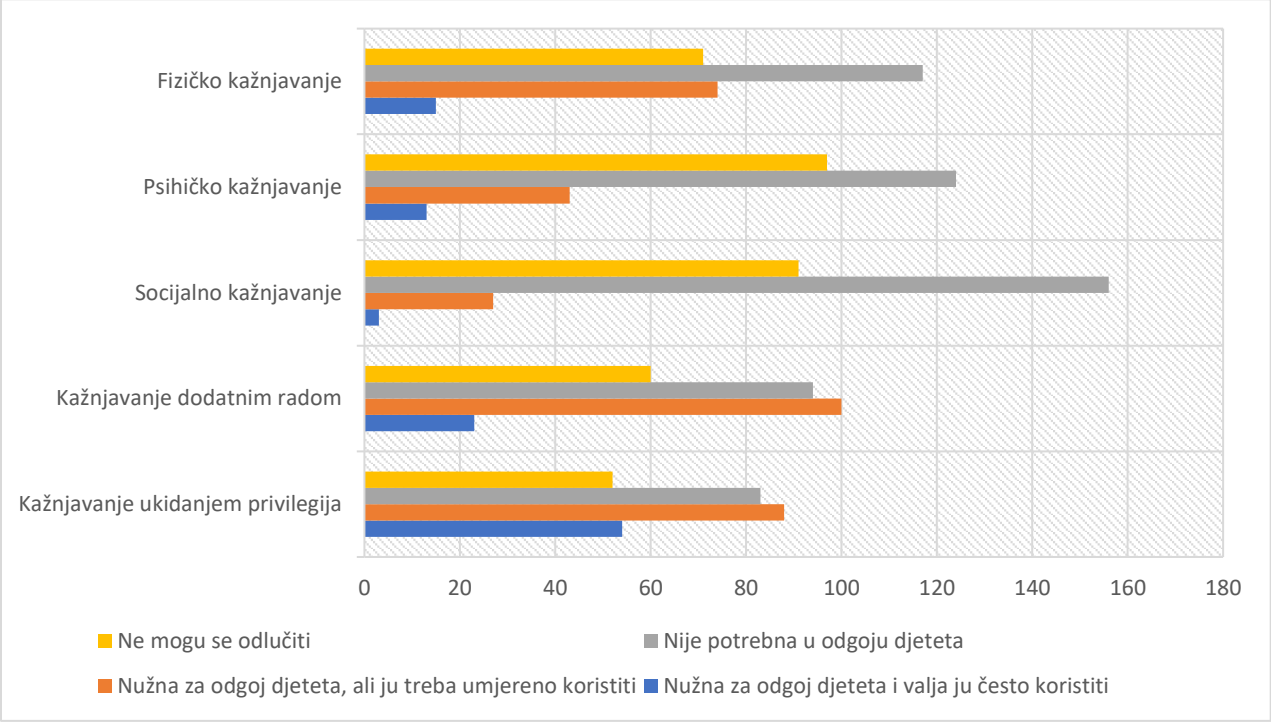
Tablica 7: Razlike u čestini kažnjavanja s obzirom na mjesto življenja

Zaokruži koliko često su te roditelji/skrbnici kažnjavali…	Nekoliko puta u životu		Nekoliko puta godišnje		Nekoliko puta mjesečno		Nekoliko puta tjedno		svakodnevno	
	f (%)									
	Grad	Selo	Grad	Selo	Grad	Selo	Grad	Selo	Grad	Selo
Fizički	23 (15,97)	35 (26,32)	14 (9,72)	13 (9,77)	7 (4,86)	7 (5,26)	1 (0,69)	5 (3,76)	3 (2,08)	
Psihički	3 (2,08)	9 (6,77)	8 (5,56)	7 (5,26)	7 (4,86)	5 (3,76)	7 (4,86)	4 (3,01)	2 (1,39)	1 (0,75)
Socijalnim isključivanjem	10 (6,94)	8 (6,02)	11 (7,64)	15 (11,28)	20 (13,89)	30 (22,56)	12 (8,33)	17 (12,78)	16 (11,11)	2 (1,05)
Dodatnim radom	8 (5,56)	3 (2,26)	19 (13,19)	10 (7,52)	50 (34,72)	31 (23,31)	36 (25,00)	43 (32,33)	3 (2,08)	11 (8,27)
Uskraćivanjem		6 (4,51)		9 (6,77)	15 (10,42)	33 (24,81)	60 (41,67)	40 (30,08)	61 (42,36)	37 (27,82)

Metoda kažnjavanja dodatnim radom ističe se među rezultatima, jer prikazuje podatak da su učenici/ce koji žive na selu češće kažnjavani dodatnim radom (nekoliko puta tjedno 32.33% ili svakodnevno 8.27%). Kod učenika/ca iz grada rezultat je puno niži na skali te se najčešće pojavljuje odgovor nekoliko puta mjesečno, nekoliko puta godišnje i nekoliko puta u životu. Kod metode uskraćivanja jasno se ističe rezultat češćeg kažnjavanja učenika iz grada, nego onih koji žive na selu. Ovaj rezultat može se komentirati s obzirom na ekonomsku i financijsku situaciju obitelji na selu. S obzirom da je prema izvješću Državnog zavoda za statistiku iz 2011. godine broj članova kućanstva veći (dostupno na URL4), ne čudi ovakav rezultat. Iako i djeca na selu posjeduju mobilne telefone i računala, gradska djeca još uvijek prednjače prema broju tehnoloških naprava u kućanstvu (dostupno na URL5).

4.2. Mišljenja učenika o nužnosti različitih metoda kažnjavanja te njihov doživljaj korisnosti kazne: procjena učinkovitosti različitih metoda kažnjavanja u obitelji

Kod učenika su ispitana i njihova mišljenja o nužnosti različitih metoda kažnjavanja te njihov doživljaj korisnosti kazne (procjena učinkovitosti različitih metoda kažnjavanja u obitelji) te su rezultati prikazani na Slici 3.

Slika 3: Mišljenja ispitanika o nužnosti provođenja određenih metoda kazni

Iz dobivenih rezultata može se zaključiti da veliki dio ispitanih učenika smatra da kazne općenito nisu potrebne u odgoju djeteta. Ipak, kažnjavanje dodatnim radom, uskraćivanje i

fizičko kažnjavanje smatraju nužnim za odgoj djeteta, ali stavljaju naglasak na to da ih treba umjereno koristiti. Kod čestog kažnjavanja najveći broj učenika je označilo da bi roditelji trebali često koristiti kažnjavanje uskraćivanjem (19,49%) i dodatnim radom (8,30%), dok za ostale metode kažnjavanja smatraju da ih ne treba toliko često provoditi. Ispitanici su se izrazili kao neodlučni kada su u pitanju psihičko i socijalno kažnjavanje. Ovaj rezultat može se tumačiti i nerazumijevanjem pojmova „socijalno“ i „psihičko“, jer su pojmovi općenito apstraktniji te nisu toliko bliski ispitanicima mlađe dobi. Socijalno i psihičko kažnjavanje prema rezultatima istraživanja Bilić i Bilić (2013) učestalije je kod tinejdžerske skupine. Prema navedenoj tezi, učenici 7. i 8. razreda tek ulaze u navedenu fazu adolescencije i počinju shvaćati šire značenje pojmova kazne te psihičkog i socijalnog kažnjavanja.

Tablica 8: Razlike u nužnosti kažnjavanja s obzirom na spol

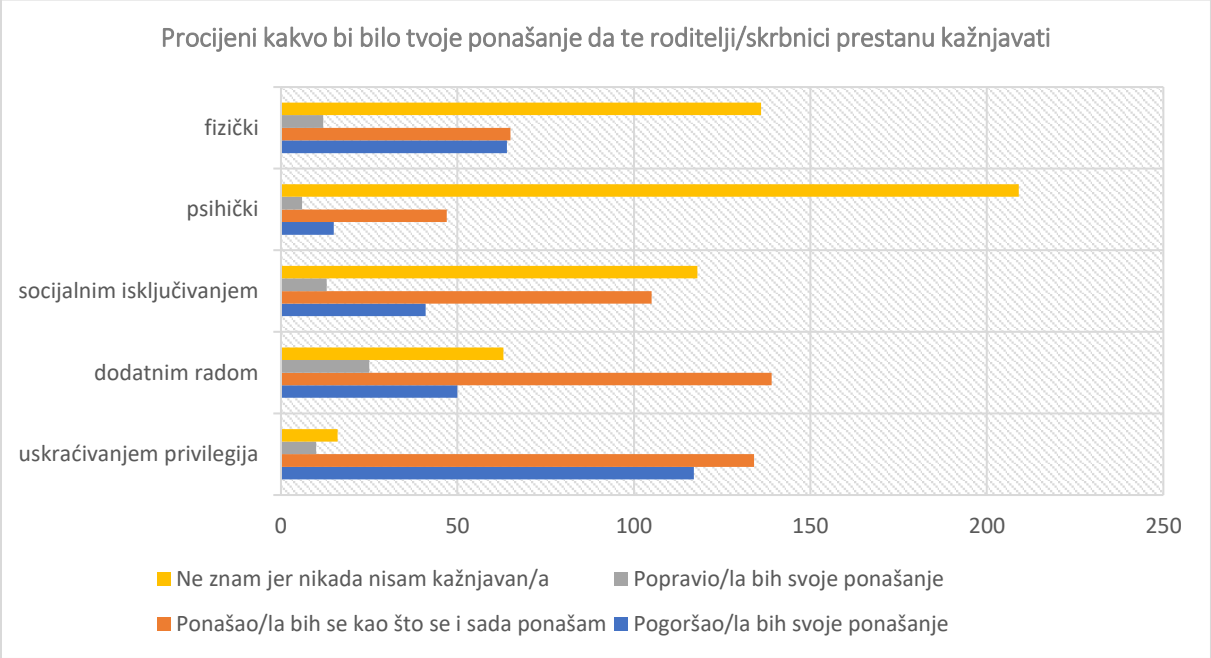
Je li (navedena vrsta kažnjavanja) nužno sredstvo za uspješan odgoj djeteta?	Nužna je za odgoj djeteta i zato ju valja često koristiti		Nužna je za odgoj djeteta, ali ju valja umjereno koristiti		Nije potrebna u odgoju djeteta		Ne mogu se odlučiti	
	f (%)							
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Fizičko kažnjavanje	6 (5,50)	9 (5,36)	30 (27,52)	44 (26,19)	44 (40,37)	73 (43,45)	29 (26,61)	42 (25,00)
Psihičko kažnjavanje	4 (3,67)	9 (5,36)	18 (16,51)	25 (14,88)	48 (44,04)	76 (45,24)	39 (35,78)	58 (34,52)
Socijalno isključivanje	1 (0,92)	2 (1,19)	14 (12,84)	13 (7,74)	55 (50,46)	101 (60,12)	39 (35,78)	52 (30,95)
Dodatni rad	9 (8,26)	14 (8,33)	44 (40,37)	56 (33,33)	39 (35,78)	55 (32,74)	17 (15,60)	43 (25,60)
Uskraćivanje	25 (22,94)	29 (17,26)	38 (34,86)	50 (29,76)	30 (27,52)	53 (31,55)	16 (14,68)	36 (21,43)

Iz prethodnog grafikona (Slika 3) i Tablice 8 vidljivo je da učenici smatraju da metoda kažnjavanja socijalnim isključivanjem nije potrebna u odgoju djeteta, no prema podacima iz tablice koja uspoređuje rezultate s obzirom na spol izdvajaju se neke razlike (vidi: Tablica 8). Kaznu socijalnog isključivanja odobrava 12,84% učenika ako se ona koristi umjereno, dok su učenice protiv provođenja ove vrste kazne te češće označavaju odgovor „nije potrebna u odgoju djeteta“ (60,12%).

Tablica 9: Razlike u nužnosti kažnjavanja s obzirom na mjesto življenja

Je li (navedena vrsta kažnjavanja) nužno sredstvo za uspješan odgoj djeteta?	Nužna je za odgoj djeteta i zato ju valja često koristiti		Nužna je za odgoj djeteta, ali ju valja umjereno koristiti		Nije potrebna u odgoju djeteta		Ne mogu se odlučiti	
	f (%)							
	Grad	Selo	Grad	Selo	Grad	Selo	Grad	Selo
Fizičko kažnjavanje	10 (6,94)	5 (3,76)	43 (29,86)	31 (23,31)	57 (39,58)	60 (45,11)	34 (23,61)	37 (27,82)
Psihičko kažnjavanje	4 (2,78)	9 (6,77)	24 (16,67)	19 (14,29)	61 (42,36)	63 (47,37)	55 (38,19)	42 (31,58)
Socijalno isključivanje		3 (2,26)	14 (9,72)	13 (9,77)	78 (54,17)	78 (58,65)	52 (36,11)	39 (29,32)
Dodatni rad	6 (4,17)	17 (12,78)	44 (30,56)	56 (42,11)	61 (42,36)	33 (24,81)	33 (22,92)	27 (20,30)
Uskraćivanje	17 (11,81)	37 (27,82)	44 (30,56)	44 (33,08)	52 (36,11)	31 (23,31)	31 (21,53)	21 (15,79)

U odgovorima učenika/ca obzirom na mjesto življenja ne zamjećuju se velike razlike (Tablica 9). Rezultati su prilično slični te se ne pojavljuju velika odstupanja od distribucije koja je opisana u prethodnom odjeljku.

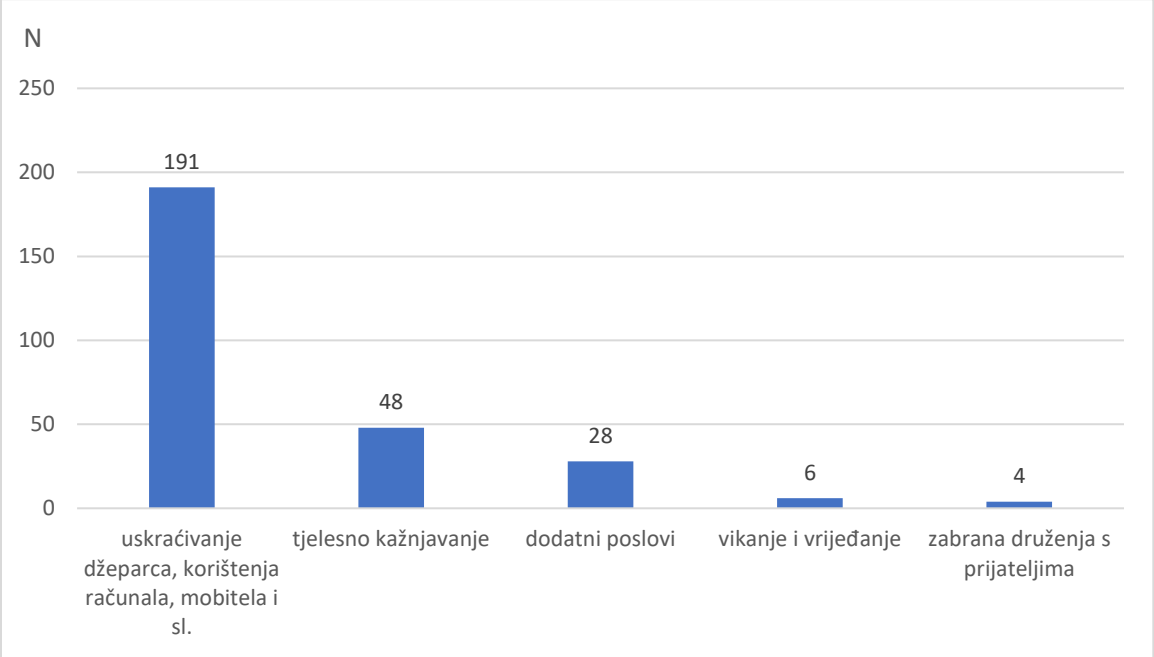

Slika 4: Percepcija ponašanja učenika kada bi se ukinula kazna

Kada se analizira percepcija ponašanja učenika (tj. njihova samoprocjena) s obzirom na izostanak kazne koju su iskusili, podaci su nešto drugačiji u usporedbi s korisnošću kazne. Ipak, može se reći da su ispitanici dosljedni u odgovorima pa općenito odgovaraju da bi se u gotovo

svakoj situaciji ponašali kao što su i do sada. Korisnost, tj. nužnost kažnjavanja uskraćivanjem i fizičkog kažnjavanja potvrđuje se i kroz odgovore ispitanika da bi pogoršali svoje ponašanje kod prestanka uskraćivanja (N=117, 42.24%) i fizičkog kažnjavanja (N=64, 23.10%). Mali je broj onih ispitanika koji smatraju da bi s izostankom kazne popravili svoje ponašanje.

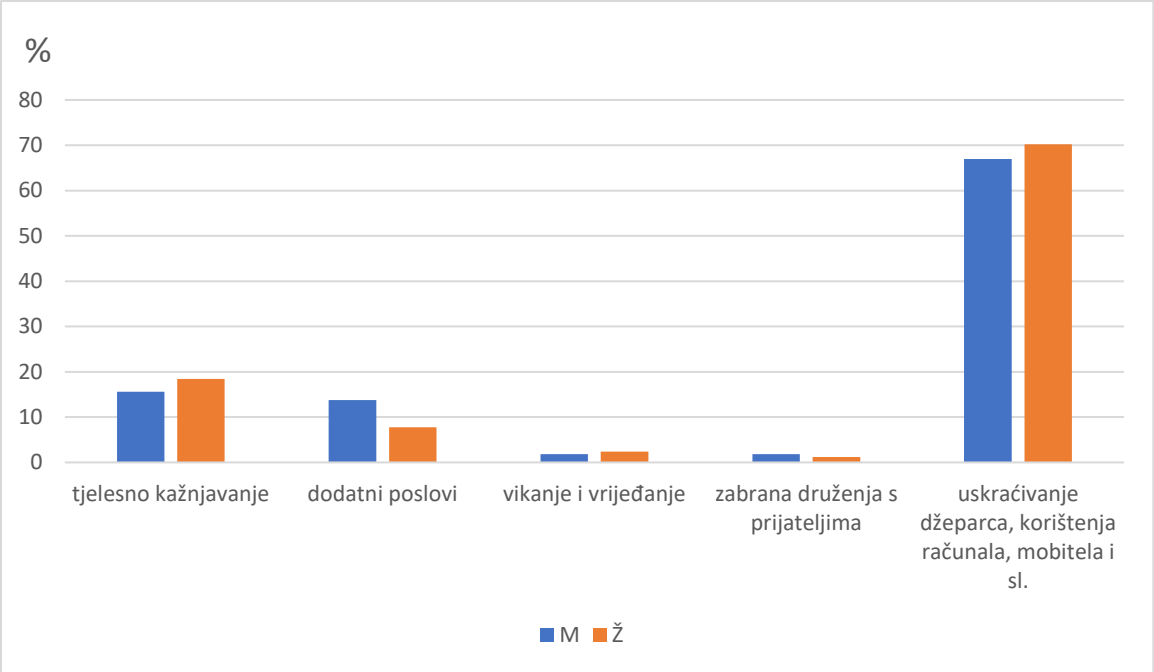
Na samom kraju upitnika pitanjem „Zaokruži oblike kažnjavanja koji su prema tvom mišljenju najučinkovitiji“, ispitana je učinkovitost zadanih vrsta kazni prema učeničkom mišljenju. Kategorije koje su ponuđene u odgovorima unaprijed su zadane i oprimjerene konkretnim situacijama kako bi se odgovori što više približili učenicima. Rezultati se mogu vidjeti u sljedećem grafikonu:

Slika 5: Mišljenja učenika o učinkovitosti navedenih oblika kazni

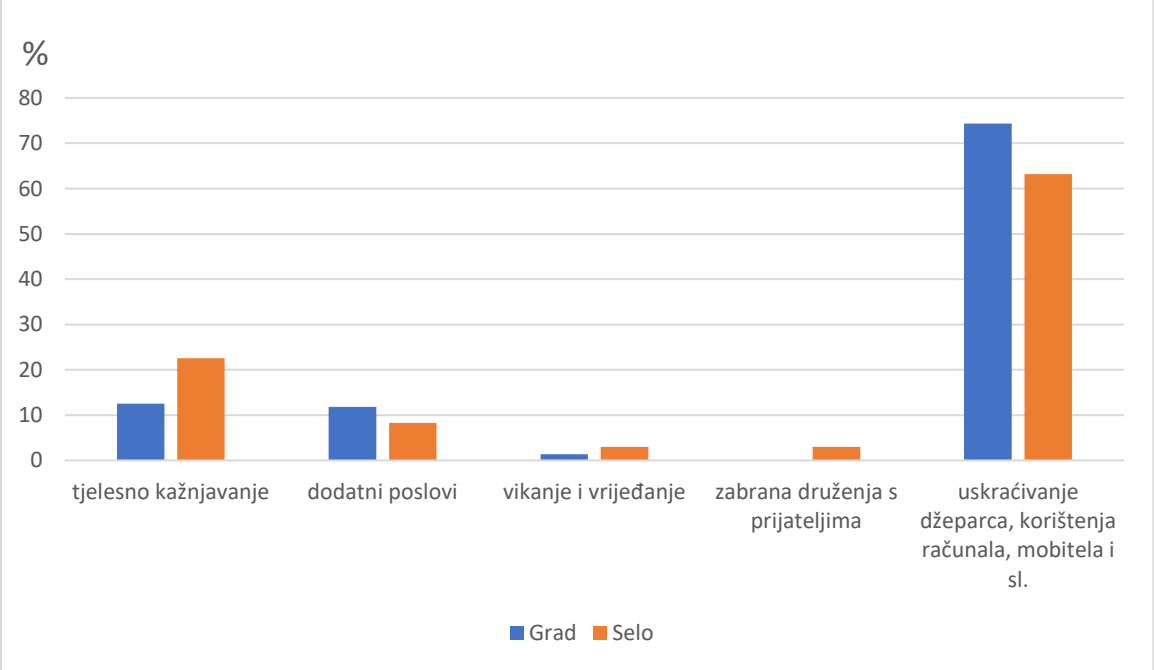
Kao što su i rezultati prethodnih pitanja pokazali, najčešće i najučinkovitije sredstvo kažnjavanja je uskraćivanje džeparca, korištenja računala, mobitela i slično (N=191, 68.95%). Nakon toga, učinkovitim smatraju i tjelesno kažnjavanje (N=48, 17.33%) te dodatne poslove (N=28, 10.11%). Mali je udio učenika (N=10, 3,61%) koji vikanje, vrijeđanje i zabranu druženja s prijateljima smatraju učinkovitima.

Konačan rezultat ispitivanja metoda kažnjavanja daje slične podatke kod ispitanih učenika iz Đakova i okolice kao i kod ispitanika u istraživanju Rajter i sur. (2016) u kojemu su sudjelovali roditelji nešto mlađe djece iz cijele Hrvatske.

Slika 6: Razlike u učinkovitosti ispitivanih vrsta kažnjavanja s obzirom na spol

S obzirom na spol ne postoje velika odstupanja u odgovorima ispitanika i ispitanica. Ipak, djevojčice češće označavaju uskraćivanje, vikanje, vrijeđanje i tjelesno kažnjavanje kao učinkovitije nego ostale vrste kazni. S druge strane, dječaci tvrde kako su učinkovitije metode kažnjavanja dodatnim radom i zabrane druženja s prijateljima (Slika 6).

Slika 7: Razlike u učinkovitosti ispitivanih vrsta kažnjavanja s obzirom na mjesto življenja

S obzirom na mjesto življenja rezultati su nešto drugačije distribuirani. Učenici/ce sa sela učinkovitijim smatraju tjelesno kažnjavanje, vikanje i vrijeđanje te zabranu druženja s prijateljima (Slika 7). S obzirom na drugačiji pristup djetetu i drugačija iskustva odrastanja rezultat nije iznenađujući. Djeca sa sela češće provode vrijeme na ulici kroz igru sa susjedima, dok se djeca koja žive u gradu češće zabavljaju tehnološkim dostignućima (Pavlović, 2013). Sukladno tome, učenici koji žive u gradu učinkovitijim smatraju dodatne poslove i uskraćivanje (džeparca, stolnog ili prijenosnog računala, mobitela i slično).

4.3. Uzroci kažnjavanja učenika osnovnoškolske dobi vezani uz školu i školska zbivanja

Treći zadatak istraživanja odnosio se na uzroke kažnjavanja učenika osnovnoškolske dobi vezane uz školu i školska zbivanja. Razlog kažnjavanja djece u praksi se često povezuje sa školskim uspjehom. Ipak, u nekim teorijskim radovima nalaze se i brojni drugi uzroci kazni, koji mogu biti povezani sa školom, a da to nije školski uspjeh. Uzroci kažnjavanja navedeni u istraživačkom instrumentu kreirani su isključivo za potrebe ovog istraživanja i njima se pokušalo obuhvatiti ponašanje učenika u školi prema svim zaposlenicima i cijelom osoblju škole, školskoj i vlastitoj imovini te učestalost izostanka s nastave i neizvršavanja školskih obaveza. Rezultati su prikazani u Tablici 10.

Tablica 10. Frekvencijska tablica uzroka kažnjavanja ispitanika vezanih uz školu i školska zbivanja

	Nikada	Nekoliko puta tijekom školovanja	Nekoliko puta godišnje	Nekoliko puta mjesečno	Nekoliko puta tjedno	Svakodnevno	
	f (%)						*M* ± *sd*
Jer nemam ocjene kakve roditelji očekuju	24 (8,66)	60 (21,66)	105 (37,91)	54 (19,49)	23 (8,30)	11 (3,97)	3,09±*1,2020*
Jer se loše ponašam prema drugim učenicima u školi	213 (76,90)	36 (13,00)	12 (4,33)	7 (2,53)	3 (1,08)	6 (2,17)	1,44±*1,0257*
Jer se loše ponašam prema nastavnicima	236 (85,20)	16 (5,78)	10 (3,61)	7 (2,53)	5 (1,81)	3 (1,08)	1,33±*0,9392*
Jer se loše ponašam prema ostalom školskom osoblju (pedagogu/ravnatelju/spremačicama i sl.)	256 (92,42)	15 (5,42)	3 (1,08)	3 (1,08)	-	-	1,11±*0,4288*
Jer uništavam školsku imovinu	265 (95,67)	9 (3,25)	1 (0,36)	-	2 (0,72)	-	1,07±*0,3979*
Jer zaboravljam svoje osobne stvari u školi	16 (5,78)	30 (10,83)	53 (19,13)	92 (33,21)	57 (20,58)	29 (10,47)	3,83±*1,3220*
Jer ne izvršim zadatke za nastavu (ne pišem zadaću, ne učim za ispite, ne nosim pribor i sl.)	203 (73,29)	28 (10,11)	16 (5,78)	16 (5,78)	7 (2,53)	7 (2,53)	1,62±*1,2298*
Jer izostajem i ne pohađam redovno nastavu	249 (89,89)	15 (5,42)	7 (2,53)	5 (1,81)	1 (0,36)	-	1,17±*0,5888*

Kao najčešći uzroci kažnjavanja koji ispitanici navode istaknule su se sljedeće dvije tvrdnje: „jer nemam ocjene kakve oni očekuju“ (M=3,09) i „jer zaboravljam svoje osobne stvari u školi“ (M=3,83). Očekivani i ostvareni prosjek ocjena detaljnije su ispitani u nastavku upitnika. Prema rezultatima istraživanja Bilić i Bilić (2013) glavni uzrok kažnjavanja djeteta je neposluh i nepoželjno ponašanje djeteta. Ovaj podatak razlikuje se od dobivenih rezultata ovog istraživanja gdje se zaboravljanje osobnih stvari učenika u školi izdvaja kao najčešći razlog kažnjavanja djece. Ovakav rezultat može se tumačiti socioekonomskim statusom roditelja koji možda nemaju dovoljno financijskih sredstava koje bi mogli izdvojiti na školu i školske stvari koje su potrebne djetetu pa njihovo zaboravljanje, nakon što su ih teško pribavili, odlučuju

kažnjavati. S druge strane, ne iznenađuje učestalost kažnjavanja zbog ocjena. Nakon navedene dvije tvrdnje koje su se rasporedile kao najviše vrednovane, na skali slijede tvrdnje „jer ne izvršim zadatke za nastavu (ne pišem zadaću, ne učim za ispite, ne nosim pribor i sl.)“ (M=1,62), „jer se loše ponašam prema drugim učenicima u školi“ (M=1,44) i „jer se loše ponašam prema nastavnicima“ (M=1,33).

Najmanje vrednovani uzroci kažnjavanja su izostajanje s nastave (M=1,17), loše ponašanje prema školskom osoblju (pedagog, ravnatelj, spremačice i sl.) (M=1,11) i uništavanje školske imovine (M=1,07). Iz rezultata se može zaključiti kako učenici gotovo nikad nisu kažnjavani iz ova tri razloga.

Tablica 11: Glavni uzroci kažnjavanja s obzirom na spol

	Učenici	Učenice	Ukupno
M±sd			
Jer nemam ocjene kakve roditelji očekuju	3,04±1,2541	3,13±1,1694	3,09±1,2020
Jer se loše ponašam prema drugim učenicima u školi	1,49±1,0507	1,42±1,0114	1,44±1,0257
Jer se loše ponašam prema nastavnicima	1,46±1,0761	1,25±0,8316	1,33±0,9392
Jer se loše ponašam prema ostalom školskom osoblju (pedagogu/ravnatelju/spremačicama i sl.)	1,11±0,4376	1,11±0,4243	1,11±0,4288
Jer uništavam školsku imovinu	1,06±0,2665	1,08±0,4643	1,07±0,3979
Jer zaboravljam svoje osobne stvari u školi	3,90±1,3672	3,79±1,2942	3,83±1,3220
Jer ne izvršim zadatke za nastavu (ne pišem zadaću, ne učim za ispite, ne nosim pribor i sl.)	1,68±1,2611	1,58±1,2112	1,62±1,2298
Jer izostajem i ne pohađam redovno nastavu	1,12±0,4457	1,21±0,6644	1,17±0,5888

S obzirom na nezavisnu varijablu spol primjećuje se velika razlika u odgovorima dječaka i djevojčica kada je riječ o lošem ponašanju prema nastavnicima, koje dominira kod učenika. Također, dječaci su češće kažnjavani i zbog lošeg ponašanja prema drugim učenicima u školi (M=1,49), jer zaboravljaju osobne stvari u školi (M=3,90) i ne izvršavaju zadatke za nastavu (M=1,68). Kod djevojčica su češći uzroci ostale kategorije: nemaju ocjene kakve roditelji očekuju (M=3,13), jer uništavaju školsku imovinu (M=1,08) i zbog izostajanja s nastave (M=1,21). Loše ponašanje prema ostalom školskom osoblju daje jednaku frekvenciju odgovora kod učenika i učenica (M=1,11).

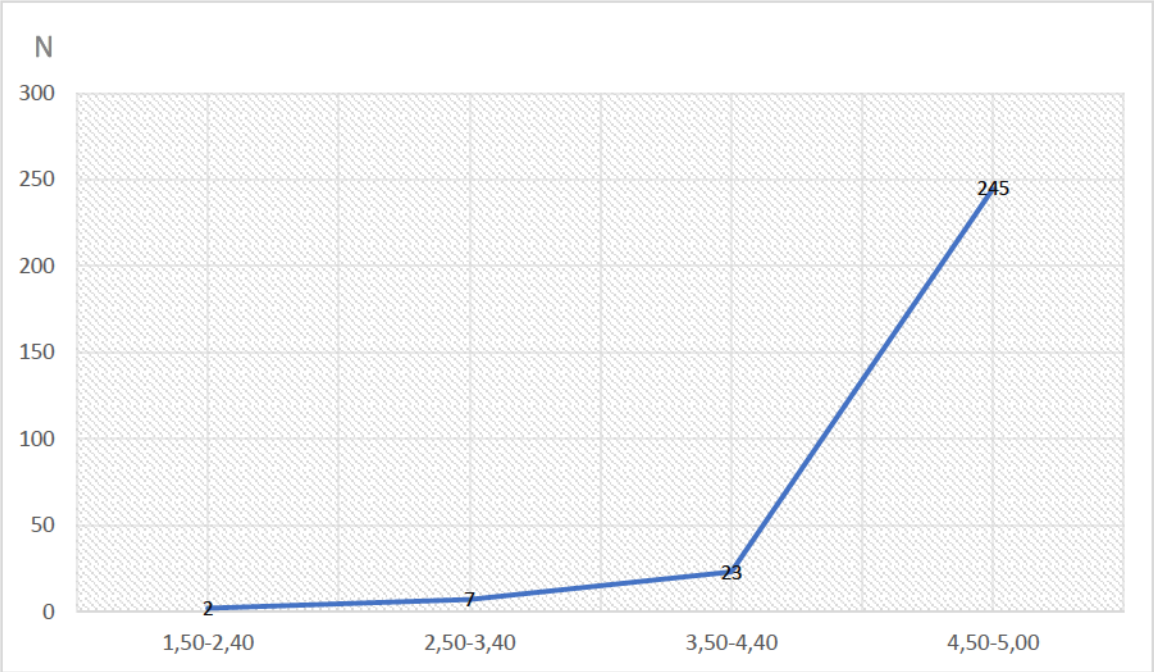
Tablica 12: Glavni uzroci kažnjavanja s obzirom na mjesto življenja

	Grad	Selo	Ukupno
	M±sd		
Jer nemam ocjene kakve roditelji očekuju	3,19±1,2475	2,98±1,1446	3,09±1,2020
Jer se loše ponašam prema drugim učenicima u školi	1,55±1,1209	1,33±0,9022	1,44±1,0257
Jer se loše ponašam prema nastavnicima	1,19±0,6581	1,49±1,1522	1,33±0,9392
Jer se loše ponašam prema ostalom školskom osoblju (pedagogu/ravnatelju/spremačicama i sl.)	1,10±0,4380	1,11±0,4202	1,11±0,4288
Jer uništavam školsku imovinu	1,07±0,3860	1,07±0,4119	1,07±0,3979
Jer zaboravljam svoje osobne stvari u školi	3,87±1,3235	3,80±1,3244	3,83±1,3220
Jer ne izvršim zadatke za nastavu (ne pišem zadaću, ne učim za ispite, ne nosim pribor i sl.)	1,63±1,2565	1,61±1,2050	1,62±1,2298
Jer izostajem i ne pohađam redovno nastavu	1,22±0,6736	1,12±0,4773	1,17±0,5888

S obzirom na mjesto življenja ne postoje velike razlike među učenicima. Ipak, učenici sa sela češće su kažnjavani zbog lošeg ponašanja prema nastavnicima (M=1,49) nego oni iz grada (M=1,19). Ovaj rezultat tumači se ostvarivanjem kvalitetnijih i bližih odnosa s nastavnicima na selu zbog manjeg broja učenika u razredima pa postoji mogućnost da se ponašaju slobodnije nego ostali učenici. Također, može se postaviti i pretpostavka da učenici koji ne ostvare bliskost s nastavnicima ponekad izražavaju svoje nezadovoljstvo na krivi način. Prema toj pretpostavci, postoji mogućnost da su zbog toga češće kažnjavani. Gradske škole su veće i u njima je situacija nešto drugačija. Razredi koji su anketirani su u pravilu s duplo većim brojem učenika iz čega se može zaključiti da teže dolazi do stvaranja bliskih veza učenika i nastavnika. Također, u gradu je općenito veća razina otuđenosti ljudi, dok se na selu ističe veća socijalna umreženost (često rodbinska, kumstva, poznanstva i slično).

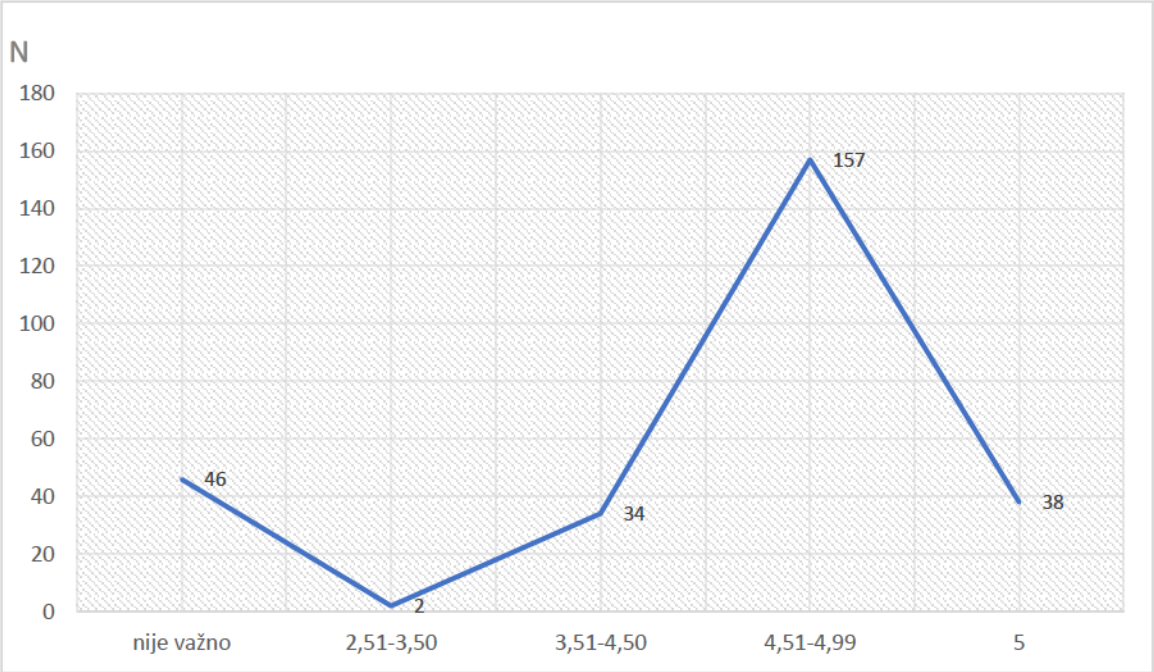
Rezultati pokazuju kako su razlozi kažnjavanja rezultati koje djeca postižu u školi (ocjene) i ne donošenje/zaboravljanje vlastitog školskog pribora u školi; zatim neobavljanje školskih obaveza, nepoštivanje nastavnika i učenika u školi. A s druge strane, najrjeđe su kažnjeni zbog nepoštivanja ostalog školskog osoblja i uništavanja školske imovine.

S obzirom na to da je ustanovljeno kako su učeničke ocjene najvažniji faktor školskog uspjeha kod roditelja, u istraživanju je ispitan i ostvareni te očekivani prosjek ocjena učenika. Rezultati su vidljivi na Slikama 8 i 9.

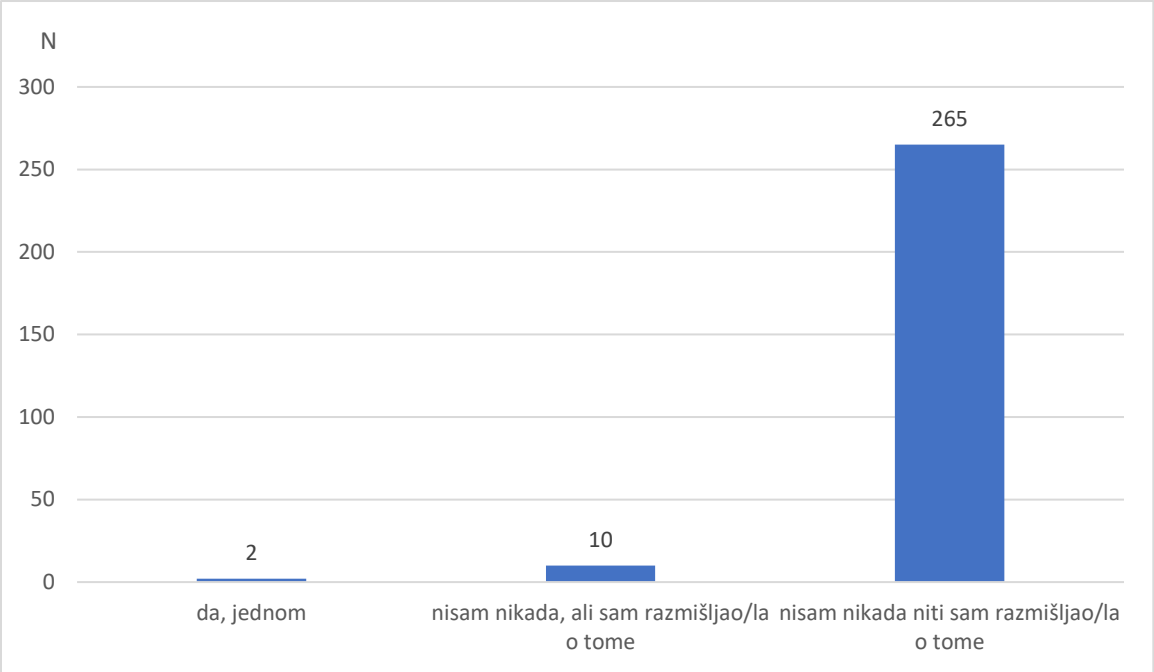
Slika 8: Ostvareni prosjek učenika školske godine 2018/2019.

Podaci sa Slike 8 pokazuju da je 245 ispitanika (88,45%) prošlu školsku godinu završilo s uspjehom „odličan“, njih 23 (8,30%) s uspjehom „vrlo dobar“ te vrlo mali dio ispitanika s uspjehom „dobar“ i „dovoljan“ (N=9; 3.25%). Prema dobivenim rezultatima ovog istraživanja, ali i istraživanja Maleš (2008) izdvaja se vrlo velik broj odličnih učenika u osnovnim školama. S obzirom da se ocjene na kraju školske godine kreću u rasponu od 1 do 5, zabrinjavajuća je pouzdanost vrednovanja u osnovnim školama jer konačne zaključne ocjene učenika ne donose pravilnu raspodjelu rezultata.

Slika 9: Mišljenja učenika o roditeljskim očekivanjima vezanim uz njihov uspjeh školske godine 2018/2019.

Kod analize učeničkih odgovora na pitanje „Koliki prosjek (otprilike) su roditelji/skrbnici očekivali da imaš na kraju prošle školske godine (zaokruži)?“ rezultati pokazuju kako je situacija prilično slična ostvarenom uspjehu na kraju prošle školske godine. Najveći broj učenika smatra da su roditelji od njih očekivali odličan uspjeh (N=157, 56.68%), zatim slijede oni koji smatraju da ostvareni uspjeh roditeljima nije važan (N=46, 16.61%), ističe se i znatan broj onih koji smatraju da roditelji od njih očekuju prosjek ocjena 5,00 (N=38, 13.72%), a postoci opadaju kod očekivanja „lošijih“ prosjeka ocjena (vrlo dobar i dobar). U ponuđenim odgovorima samo je 46 ispitanika označilo da smatraju kako roditeljima nije važan prosjek ocjena, dok su svi ostali odabrali jednu od preostalih ponuđenih kategorija koje označavaju očekivane prosjeke. S obzirom na ovu situaciju, u upitniku su ispitanici pitani o tome koliki je njihov strah od kažnjavanja. Cilj pitanja „Jesi li ikada pobjegao/la od kuće zbog straha od kažnjavanja?“ na konkretnom primjeru ispituje raspodjelu učenika kada je u pitanju strah od kazne. Rezultati su vidljivi na Slici 10.

Slika 10: Namjera učenika o bijegu od kuće zbog kažnjavanja

Najveći je broj onih ispitanika koji nikada nisu razmišljali o bijegu od kuće kako bi izbjegli kaznu (N=265, 95.67%) dok je znatno manji broj ispitanika koji su razmišljali o tome. Iako je broj učenika koji su se izjasnili da su razmišljali o bijegu od kuće znatno manji (N=10, 3.61%), ukazuje na to da neki roditelji ne vode računa o tome da metode kažnjavanja koje primjenjuju loše utječu na njihovo dijete. Da je situacija zabrinjavajuća pokazuje i činjenica da je dvoje od 277 učenika jednom pobjeglo od kuće zbog straha od kazne. Kada bi se ovi podaci generalizirali, na razini Hrvatske pokazalo bi se da je zbog straha od kažnjavanja od kuće barem jednom pobjeglo 278 učenika 7. i 8. razreda[2]. U nastavku je priložen odgovor djevojčice koja je pobjegla od kuće i opisala svoju situaciju.

„Prošle godine sam pobjegla od kuće dva dana, bila sam kod prijateljice, a njezinoj mami sam slagala da sam se javila tati. Mama je bila na roditeljskom i vidjela dvije jedinice iz fizike, bilo me strah što će reći i ja sam otišla prespavati kod Sare. Pobjegla sam zbog ocjena, tata je drugi dan došao po mene i kazna nije bila velika. Iako sam uspjela izbjeći 100 zabrana na kraju mi je bilo žao.“

Priloženi citat jasno opisuje razvoj osjećaja kod ove djevojčice prije bijega od kuće. Ona je zbog straha od kazne (jer je dobila dvije negativne ocjene u školi) pokušala na bilo koji način

[2] Podaci su generalizirani na temelju podataka DZS iz 2019. godine s obzirom na ukupan broj učenika osmih razreda na kraju školske godine 2017/2018 koji iznosi 38834) (dostupno na URL6).

izbjeći neugodno iskustvo koje je doživjela ranije. Strah od kazne kod nekih učenika je opravdan (jer uvijek budu kažnjeni na grube načine), ali kod nekih može biti i neopravdan.

Kroz analizu rezultata prikazani su glavni nalazi ovog istraživanja na temelju odgovora učenika koji su sudjelovali u istraživanju. Rezultati prikazuju da je najviše učenika imalo iskustva s metodom uskraćivanja (N=259), što je očekivano za današnje vrijeme u kojemu se sve više razvija informacijsko-komunikacijska tehnologija i digitalizacija. Ipak, prilično je velik broj onih učenika koji su imali iskustva s metodom tjelesnog kažnjavanja (N=109). Kod čestina kažnjavanja navedenim metodama rezultati su također očekivani te potvrđuju nalaze ranije provedenih istraživanja. Rezultati navedenih sredstava kažnjavanja koje su učenici naveli u svojim odgovorima raznoliki su i mnogobrojni te se razlikuju s obzirom na spol i mjesto življenja (grad/selo). Najčešće su to: udaranje, ružne riječi, tipične uzrečice poput „samo me živciraš“, zadavanje dodatnog učenja te uskraćivanje. Analizirajući odgovore učenika na pitanja otvorenog tipa, zaključuje se da se metode kažnjavanja često preklapaju. Može se reći kako su učenici u svojim odgovorima bili prilično neodlučni kada je riječ o nužnosti provođenja navedenih metoda u odgoju djeteta, a opise situacija kada su bili kažnjeni su precizno i jasno opisivali u svojim odgovorima. Također, može se reći da učenici u konačnici kažnjavanje smatraju korisnim u vlastitom odgoju.

5. Zaključak

Ovim istraživanjem željelo se ukazati na glavne metode kažnjavanja i njihova sredstva koja su se pokazala vrlo raznolikima. Iako je tema široka i kompleksna, postoji veliki broj pedagoških istraživanja koja pripadaju u zadani okvir te je dio njih razrađeno kroz teorijski dio rada. Pedagogija ne obiluje istraživanjima koja povezuju metode kažnjavanja sa školskim uspjehom te bi detaljnije proučavanje navedene teme bilo vrlo korisno za razvoj pedagogije kao znanosti. Također, aktualni podaci o omjeru pohvala i kazni u odgoju učenika osnovnoškolske dobi znatno bi pridonijeli razumijevanju i dubljoj analizi teme ovoga rada.

Iako neki pedagozi tvrde da je kažnjavanje dobro za djecu, većina ispitanih učenika smatra da kazna općenito nije potrebna u odgoju djeteta. S druge strane, rezultati ovog istraživanja prikazuju i percepciju ponašanja učenika kako bi se oni ponašali kada bi ih roditelji prestali kažnjavati. U tom slučaju, većina učenika misli da bi pogoršali svoje ponašanje, što se prilično razlikuje od prethodno navedenog nalaza. Također, iz priloženih rezultata može se zaključiti da su ispitani učenici najčešće kažnjavani uskraćivanjem mobilnih telefona, računala, igraćih konzola i slično. Iako su neka sredstva kažnjavanja bila navedena u instrumentu kako bi se učenicima približili stručni nazivi pojedinih metoda kažnjavanja, različita druga sredstva kojima su bili kažnjavani naveli su sami u odgovorima na pitanja otvorenog tipa što je značajno pridonijelo analizi. Kod rezultata je zadovoljavajuće to što su učenici vrlo rado i iskreno odgovarali na pitanja upitnika te bili voljni odgovarati na pitanja otvorenog tipa što u anketnim istraživanjima nije čest slučaj. Zahvaljujući njihovim konkretnim odgovorima na otvorena pitanja dobivena je specifična slika o metodama i sredstvima kažnjavanja učenika osnovnoškolske dobi, što je i bio cilj istraživanja. Ipak, zabrinjavajuće je što je tjelesno kažnjavanje još uvijek prilično aktualno među metodama kažnjavanja. Jednako tako, zabrinjava i rezultat straha od roditeljskog odlaska u školu te bježanje ispitanika od kuće. Sukladno rezultatima istraživanja može se reći da je krajnji cilj istraživanja postignut.

Zaključno, u tumačenju predstavljenih rezultata istraživanja treba navesti i glavna metodološka ograničenja. Nalazi su dobiveni na prigodnom uzorku, što onemogućuje generalizaciju na ostale učenike u Slavoniji ili Hrvatskoj. Također, s obzirom na demografski problem u Hrvatskoj i masovno iseljavanje naših državljana uglavnom u zemlje Europske Unije bilo bi dobro u instrument dodati još jednu tematsku cjelinu koja bi detaljnije ispitala situaciju u obiteljima ispitanika. Smatram da bi nalaz s obzirom na prisutnost roditelja u odgoju djeteta (kao nezavisna varijabla) bio iznimno važan za lakše povezivanje svih dobivenih rezultata. Prisutnost roditelja mogla bi se ispitati dodatnim pitanjem u instrumentu koje ispituje jesu li

roditelji prisutni u odgoju djeteta ili su privremeno napustili djecu kako bi im osigurali egzistencijalnu sigurnost.

6. Literatura

Bilić, V., Bilić, P. (2013). Učestalost i povezanost različitih oblika roditeljskog kažnjavanja s osjećajima i reakcijama djece. *Nova prisutnost* 11(2): 215-235.
Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/106393

Delale, E. A., Pećnik, N. (2009) Učestalost i međuodnosi korektivnih i preventivnih odgojnih postupaka majki djece predškolske dobi. *Ljetopis socijalnog rada* 17(1): 49-69.
Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/52505

Delale, E. A., Muslić Lj., Drpić K. (2012). Povezanost postupaka kažnjavanja i alternativa kažnjavanju kod doživljaja blažih i izrazito neprimjerenih ponašanja djeteta 19(2):317-344.
Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/95521

Gonzalez, L., Brown, M.S., Slate, J. R. (2008). Teachers Who Left the Teaching Profession: A Qualitative Understanding 13(1):1-11.
Dostupno na: https://nsuworks.nova.edu/tqr/vol13/iss1/1/

Key, E. (2000). *Stoljeće djeteta*. Zagreb: Educa.

Killen, K. (2001). *Zlostavljana djeca su odgovornost svih nas*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.

Komensky, J. A. (1980). *Materinska škola*. Beograd : Privredno financijski vodič.

Larzelere R.E., Kuhn B.R. (2005). Comparing child outcomes of physical punishment and alternative disciplinary tactics: a meta-analysis, 8(1):1-37.

Maleš, D. (2008). Kako djeca doživljavaju kažnjavanje u obitelji? *Dijete i društvo - časopis za promicanje prava djeteta* 10(1/2): 49-70.
Dostupno na: https://www.bib.irb.hr/373918

Mijatović A. (2000). *Leksikon temeljnih pedagogijskih pojmova*. Zagreb: Edip.

Mikas D. (2012). Utjecaj emocionalnih i ponašajnih problema na školski uspjeh učenika 9(1):83-99.
Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/113443

Miller-Perrin C.L., Perrin R.D., Kocur J.L., (2009). Parental physical and psychological aggression: psychological symptoms in young adults. *Child Abuse Negl.* 33(1):1-11.

Moore, T. (2003). *Utopija*. Zagreb: Naknadni zavod Globus.

Novosel, K. (2006). Stavovi roditelja prema tjelesnom kažnjavanju djece. Neobjavljeni diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu, *Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta Zagreb*.

Pavlović, S. (2013). Doživljaj i iskustvo roditeljstva iz perspektive roditelja s više djece na području Brodsko-posavske županije. *Socijalna politika i socijalni rad*. 1(1):72-99.
Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/103571

Pećnik, N. (2003). *Međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece*. Jastrebarsko: Naknada slap.

Rajter M., Trubs M., Pećnik N. (2016). Socio-demografske odrednice stava prema tjelesnom kažnjavanju djece. *Ljetopis socijalnog rada* 23(2):211-234.
Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/172550

Straus, M.A. (2000). Beating the devil out of them: Corporal punishment in American families and its effects on children. New Brunswick, NJ: Transaction.
Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/95244

Velki, T., Bošljak, M. (2012). Povezanost roditeljskih odgojnih postupaka s tjelesnim kažnjavanjem djece. *Život i škola* 28(2):63-82.

Vidović, L. (2008). Tjelesno kažnjavanje djece u obitelji. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 15(1): 303-320.
Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/89326

Vukasović, A. (1995). *Pedagogija*. Zagreb: Alfa.

Vuk-Pavlović, P. (1932). *Ličnost i odgoj*. Zagreb: Tipografija.

Žakula Desnica, T. (2010). Tjelesno nasilje roditelja nad djecom, Daniela Šincek (Ur.), III. znanstveno-stručni skup posvećen pitanjima nasilja Psihosocijalni aspekt nasilja u suvremenom društvu – izazov obitelji, školi i zajednici (187- 201). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.

Web izvori:

URL 1: Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=31040 (10.12.2019)

URL 2: Hrvatski jezični portal. Dostupno na: http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=dl9mXRQ%3D (10.12.2019)

URL 3: The World Bank Group. Dostupno na: https://data.worldbank.org/indicator/IT.CEL.SETS.P2?end=2018&name_desc=false&start=2013 (10.1.2020.)

URL 4: Državni Zavod za Statistiku. Dostupno na:

https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/h02_01_01/H02_01_01.html

(15.1.2020.)

URL 5: Državni Zavod za Statistiku. Dostupno na:

https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/h02_01_20/H02_01_20.html

(15.1.2020.)

URL 6: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2019): Osnovne škole, Kraj šk. G. 2017./2018. i početak šk. G. 2018./2019. Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/08-01-02_01_2019.htm (15.1.2020.)

7. Popis slika i tablica

Slika 1: Uzroci školskog neuspjeha (Mikas, 2012)……12
Slika 2. Čestina provođenja kazni ……20
Slika 3: Mišljenja ispitanika o nužnosti provođenja određenih metoda kazni……..….27
Slika 4: Percepcija ponašanja učenika kada bi se ukinula kazna ……..29
Slika 5: Mišljenja učenika o učinkovitosti navedenih oblika kazni……...30
Slika 6: Razlike u učinkovitosti vrsta kažnjavanja s obzirom na spol…….…..31
Slika 7: Razlike u učinkovitosti vrsta kažnjavanja s obzirom na mjesto življenja…….…...31
Slika 8: Ostvareni prosjek učenika školske godine 2018/2019…….……...36
Slika 9: Slika 9: Mišljenja učenika o roditeljskim očekivanjima vezanim uz njihov uspjeh školske godine 2018/2019……...……..37
Slika 10: Namjera učenika o bijegu od kuće zbog kažnjavanja……38
Tablica 1. Struktura ispitanika prema osnovnim sociodemografskim obilježjima…….15
Tablica 2. Iskustvo učenika s obzirom na vrste kazni koje su primjenjivane na njima……...18
Tablica 3: Distribucija sredstava kažnjavanja temeljem različitih metoda…….…21
Tablica 4: Razlike u iskustvu kažnjavanja s obzirom na spol……...25
Tablica 5: Razlike u čestini kažnjavanja s obzirom na spol……..25
Tablica 6: Razlike u iskustvu kažnjavanja s obzirom na mjesto življenja…….…26
Tablica 7: Razlike u čestini kažnjavanja s obzirom na mjesto življenja……...26
Tablica 8: Razlike u nužnosti kažnjavanja s obzirom na spol……...28
Tablica 9: Razlike u nužnosti kažnjavanja s obzirom na mjesto življenja……..29
Tablica 10. Frekvencijska tablica uzroka kažnjavanja ispitanika vezanih uz školu i školska zbivanja…….33
Tablica 11: Glavni uzroci kažnjavanja s obzirom na spol…….34
Tablica 12: Glavni uzroci kažnjavanja s obzirom na mjesto življenja……..35
Tablica 13: Distribucija odgovora na otvorena pitanja……..51

8. Prilozi

8.1. Prilog 1

ANKETA ZA UČENIKE

Poštovani/a, anketa koja je pred tobom odnosi se na metode i sredstva kažnjavanja učenika osnovnoškolske dobi. Istraživanje se provodi u svrhe diplomskog rada. Popunjavanje ove ankete dobrovoljno je i anonimno, u anketi nema točnih i netočnih odgovora, već je svaki odgovor jednako vrijedan podatak. Hvala!

1. Razred (zaokruži):

a) sedmi
b) osmi

2. Spol (zaokruži):

a) M
b) Ž

3. Tko od roditelja/skrbnika živi s tobom u obiteljskoj kući/stanu (zaokruži)?

a) oba roditelja
b) majka
c) otac
d) skrbnik/ca
e) ostalo

4. Koliko maloljetne djece do 18 godina osim tebe ima u vašoj obitelji (zaokruži)?

a) 0
b) 1
c) 2
d) 3
e) više od 3

5. Jesi li ikada bio/bila fizički (tjelesno) kažnjavan/a (zaokruži)?

DA NE

Ako si na pitanje 5 odgovorio/la NE, preskoči 6, 7 i 8 pitanje te nastavi odgovarati od 9 pitanja.

6. Zaokruži koliko često se te roditelji/skrbnici fizički (tjelesno) kažnjavaju?

a) nekoliko puta u životu
b) nekoliko puta godišnje
c) nekoliko puta mjesečno
d) nekoliko puta tjedno
e) svakodnevno

7. Kada te roditelji/skrbnici fizički (tjelesno) kažnjavaju, što oni tada koriste (npr. šiba, ruka, remen, klečanje, noga, gađanje različitim predmetima i sl.) **kako bi te kaznili?**

_____
_____

8. Opiši barem jednu situaciju kada si bio/bila fizički (tjelesno) kažnjen/a.

_____
_____
_____

9. Je li fizička kazna nužno sredstvo za uspješan odgoj djeteta (zaokruži)?

a) Nužna je za odgoj djeteta i zato ju valja često koristiti
b) Nužna je za odgoj djeteta, ali ju valja umjereno koristiti
c) Nije potrebna u odgoju djeteta
d) Ne mogu se odlučiti

10. Procijeni kakvo bi bilo tvoje ponašanje da te roditelji/skrbnici prestanu fizički kažnjavati?

a) Pogoršao/la bih svoje ponašanje
b) Ponašao/la bih se kao što se i sada ponašam
c) Popravio/la bih svoje ponašanje
d) Ne znam jer nikada nisam kažnjavan/a

11. Jesi li ikada bio/bila psihički (emocionalno) kažnjavan/a (zaokruži)?

DA NE

Ako si na pitanje 11 odgovorio/la NE, preskoči 12, 13 i 14 pitanje te nastavi odgovarati od 15 pitanja.

12. Zaokruži koliko često te roditelji/skrbnici psihički (emocionalno) kažnjavaju?

a) nekoliko puta u životu
b) nekoliko puta godišnje
c) nekoliko puta mjesečno
d) nekoliko puta tjedno
e) svakodnevno

13. Kada te roditelji/skrbnici psihički (emocionalno) kažnjavaju, što oni pri tome koriste (npr. psovke, vikanje, prijetnje, ucjene, vrijeđanje, omalovažavanje, zadavanje dodatnog učenja, stvaranje osjećaja razočaranja ili krivnje i sl.)**?**

_____
_____

14. Opiši barem jednu situaciju kada si bio/bila psihički (emocionalno) kažnjen/a.

_____
_____
_____

15. Je li psihička (emocionalna) kazna nužno sredstvo za uspješan odgoj djeteta (zaokruži)?

a) Nužna je za odgoj djeteta i zato ju valja često koristiti
b) Nužna je za odgoj djeteta, ali ju valja umjereno koristiti
c) Nije potrebna u odgoju djeteta
d) Ne mogu se odlučiti

16. Procijeni kakvo bi bilo tvoje ponašanje da te roditelji/skrbnici prestanu psihički (emocionalno) kažnjavati?

a) Pogoršao/la bih svoje ponašanje
b) Ponašao/la bih se kao što se i sada ponašam
c) Popravio/la bih svoje ponašanje
d) Ne znam jer nikada nisam kažnjavan/a

17. Zaokruži jesi li ikada bio/la kažnjavan/a socijalnim isključivanjem (npr. isključivanje iz društva prijatelja i ostalih osoba?

DA NE

Ako si na pitanje 17 odgovorio/la NE, preskoči 18, 19 i 20 pitanje te nastavi odgovarati od 21 pitanja.

18. Koliko često se takva vrsta kazne ponavljala na tebi (zaokruži)?

a) nekoliko puta u životu
b) nekoliko puta godišnje
c) nekoliko puta mjesečno
d) nekoliko puta tjedno
e) svakodnevno

19. Na koji način tvoji roditelji/skrbnici provode kaznu socijalnog isključivanja (npr. ignoriranje, zabrana druženja s nekim prijateljima, slanje u drugu prostoriju soba/hodnik i sl.)**?**

_____
_____

20. Opiši barem jednu situaciju kada si bio/bila kažnjen/a socijalnim isključivanjem.

_____
_____
_____

21. Je li kazna socijalnog isključivanja nužno sredstvo za uspješan odgoj djeteta (zaokruži)?

a) Nužna je za odgoj djeteta i zato ju valja često koristiti
b) Nužna je za odgoj djeteta, ali ju valja umjereno koristiti
c) Nije potrebna u odgoju djeteta
d) Ne mogu se odlučiti

22. Procijeni kakvo bi bilo tvoje ponašanje da te roditelji/skrbnici prestanu kažnjavati socijalnim isključivanjem?

a) Pogoršao/la bih svoje ponašanje
b) Ponašao/la bih se kao što se i sada ponašam
c) Popravio/la bih svoje ponašanje
d) Ne znam jer nikada nisam kažnjavan/a

23. Jesi li ikada bio/la kažnjavan/a dodatnim radom (zaokruži)?

DA NE

Ako si na pitanje 23 odgovorio/la NE, preskoči 24, 25 i 26 pitanje te nastavi odgovarati od 27 pitanja.

24. Koliko često su te kažnjavali dodatnim radom (zaokruži)?

a) nekoliko puta u životu
b) nekoliko puta godišnje
c) nekoliko puta mjesečno
d) nekoliko puta tjedno
e) svakodnevno

25. Kada te roditelji/skrbnici kažnjavaju radom, koje kazne oni koriste (npr. spremiti svoju sobu, oprati suđe, pomoć fizičkim poslovima, kućanski poslovi i sl.)**?**

_____
_____

26. Opiši barem jednu situaciju kada si bio/bila kažnjen/a dodatnim radom.

_____
_____
_____

27. Je li zadavanje dodatnog rada nužno sredstvo za uspješan odgoj djeteta (zaokruži)?

a) Nužna je za odgoj djeteta i zato ju valja često koristiti
b) Nužna je za odgoj djeteta, ali ju valja umjereno koristiti
c) Nije potrebna u odgoju djeteta
d) Ne mogu se odlučiti

28. Procijeni kakvo bi bilo tvoje ponašanje da te roditelji/skrbnici prestanu kažnjavati dodatnim radom?

a) Pogoršao/la bih svoje ponašanje
b) Ponašao/la bih se kao što se i sada ponašam
c) Popravio/la bih svoje ponašanje
d) Ne znam jer nikada nisam kažnjavan/a

29. Zaokruži jesi li ikada bio/bila kažnjavan/a uskraćivanjem (npr. oduzimanjem mobitela, zabranom izlazaka i sl.)?

DA NE

Ako si na pitanje 29 odgovorio/la NE, preskoči 30, 31 i 32 pitanje te nastavi odgovarati od 33 pitanja.

30. Koliko često se uskraćivanje ponavljalo kod tebe (zaokruži)?

a) nekoliko puta u životu
b) nekoliko puta godišnje
c) nekoliko puta mjesečno
d) nekoliko puta tjedno
e) svakodnevno

31. Kada ti roditelji/skrbnici nešto uskraćuju, što ti zabranjuju (džeparac, izlaske, playstation, mobitel, računalo, TV programe i sl.)**?**

_____
_____

32. Opiši barem jednu situaciju kada si bio/bila kažnjen/a uskraćivanjem.

_____
_____
_____

33. Je li uskraćivanje nužno sredstvo za uspješan odgoj djeteta (zaokruži)?

a) Nužna je za odgoj djeteta i zato ju valja često koristiti
b) Nužna je za odgoj djeteta, ali ju valja umjereno koristiti
c) Nije potrebna u odgoju djeteta
d) Ne mogu se odlučiti

34. Procijeni kakvo bi bilo tvoje ponašanje da te roditelji/skrbnici prestanu kažnjavati uskraćivanjem?

a) Pogoršao/la bih svoje ponašanje
b) Ponašao/la bih se kao što se i sada ponašam
c) Popravio/la bih svoje ponašanje
d) Ne znam jer nikada nisam kažnjavan/a

35. Sljedeća tablica odnosi se na razloge vezane uz školu, a zbog kojih roditelji/skrbnici najčešće kažnjavaju svoju djecu. Za svaku tvrdnju/razlog kažnjavanja razmisli i označi koliko često roditelji/skrbnici tebe kažnjavaju.

Roditelji/skrbnici me kažnjavaju jer…	Nikada	Nekoliko puta tijekom školovanja	Nekoliko puta godišnje	Nekoliko puta mjesečno	Nekoliko puta tjedno	Svakodnevno
Jer nemam ocjene kakve oni očekuju	1	2	3	4	5	6
Jer se loše ponašam prema drugim učenicima u školi	1	2	3	4	5	6
Jer se loše ponašam prema nastavnicima	1	2	3	4	5	6
Jer se loše ponašam prema ostalom školskom osoblju (pedagogu/ravnatelju/spremačicama i sl.)	1	2	3	4	5	6
Jer uništavam školsku imovinu	1	2	3	4	5	6
Jer zaboravljam svoje osobne stvari u školi	1	2	3	4	5	6
Jer ne izvšim zadatke za nastavu (ne pišem zadaću, ne učim za ispite, ne nosim pribor i sl.)	1	2	3	4	5	6
Jer izostajem i ne pohađam redovno nastavu	1	2	3	4	5	6

36. Koliki prosjek si imao/la prošle školske godine (zaokruži)?

a) <1.5
b) 1.00 – 1.40
c) 1.50 – 2.40
d) 2.50 – 3.40
e) 3.50 – 4.40
f) 4.50 – 5.00

37. Koliki prosjek (otprilike) su roditelji/skrbnici očekivali da imaš na kraju prošle školske godine (zaokruži)?

a) 5.00
b) 4.51-4.99
c) 3.51-4.50
d) 2.51-3.50
e) 1.51-2.50
f) mislim da im to nije važno

38. zaokruži jesi li ikada pobjegao/la od kuće zbog straha od kažnjavanja (npr. radi roditeljskog sastanka, kraja školske godine, informacija)?

a) da, jednom
b) da, više puta
c) nisam nikada, ali sam razmišljao/la o tome
d) nisam nikada niti sam razmišljao/la o tome

39. Ako je tvoj odgovor DA, opiši takvu situaciju (uzrok, gdje si pobjegao/la, kako i kada te što je bilo kada si se vratio/la)?

_____
_____
_____

40. Zaokruži oblike kažnjavanja koji su prema tvom mišljenju najučinkovitiji.

a) tjelesno kažnjavanje
b) dodatni poslovi
c) vikanje i vrijeđanje
d) zabrana druženja s prijateljima
e)uskraćivanje džeparca, korištenja računala, mobitela i sl.

8.2. Prilog 2

Tablica 13: Distribucija odgovora na otvorena pitanja

Metoda	*f*	%
Fizičko kažnjavanje	12	16,44
Psihičko kažnjavanje	3	4,11
Socijalno isključivanje	17	23,29
Dodatni rad	10	13,70
Uskraćivanje	31	42,47
N=73		

Metode i sredstva kažnjavanja učenika osnovnoškolske dobi

Sažetak

Tema ovoga rada su metode i sredstva kažnjavanja te školski uspjeh. Kao osnovne teorijski utemeljene metode kažnjavanja postavljene su: tjelesno (fizičko) kažnjavanje, psihičko (emocionalno) kažnjavanje, kažnjavanje socijalnim isključivanjem, kažnjavanje dodatnim radom i kažnjavanje uskraćivanjem. Također, razrađuju se sredstva kažnjavanja za svaku od navedenih metoda. Nakon toga kažnjavanje učenika obrađuje se kroz iskustvo, čestinu, korisnost i nužnost te se u obzir uzima i školski uspjeh učenika kao zavisna varijabla. U radu su prikazani i rezultati istraživanja koje je obuhvatilo 277 učenika/ca u gradu Đakovu i okolici. Istraživanje je provedeno anketiranjem, a konačni cilj bio je temeljem učeničkih odgovora utvrditi učestalost i načine kažnjavanja te doživljaj korisnosti učinka različitih vrsta kazni u obiteljima učenika osnovnih škola. Obrada podataka empirijskog istraživanja uključuje kvalitativnu i kvantitativnu analizu s tim da se zadržavala na osnovnim pokazateljima deskriptivne statistike kao osnovi za daljnja promišljanja. Rezultati istraživanja pokazuju da učenici kažnjavanje općenito smatraju nepotrebnim u odgoju te ga se često boje. S druge strane, rezultati pokazuju da su dječaci češće fizički kažnjavani nego djevojčice. Također, ističe se podatak da su dječaci u nešto većem postotku svakodnevno kažnjavani dodatnim radom. Jednako tako, učenici/ce se sela imaju više iskustva s fizičkim kaznama i socijalnim isključivanjem nego oni koji žive u gradu.

Ključne riječi: kazna, metode kažnjavanja, odgoj, sredstva kažnjavanja, školski uspjeh

Methods and Means of Punishing elementary School Children

Summary

This paper contains the concepts of punishment methods, means and school success. The basic theoretically grounded methods of punishment: physical punishment, psychic (emotional) punishment, social exclusion, extra work, and denial. Also, there are some examples of means of punishment. Subsequently, the punishment of the students is processed through experience, frequency, usefulness, and necessity, and the student's academic achievement as a dependent variable is also explored. The paper presents the results of a study that included 277 students in the city of Đakovo and the surrounding area. The research was conducted through a survey, and the ultimate goal was to determine the frequency and ways of punishment and the usefulness of the effect of different types of punishment in the families of primary school students, based on student responses. The processing of empirical research data involves qualitative and quantitative analysis, concerning the basic indicators of descriptive statistics as a basis for further reflection. The results of the research show that students generally find punishment unnecessary in education and are often afraid of it. On the other hand, the results show that boys are more likely to be physically punished than girls. Also, it is emphasized that boys are punished with additional work daily at a slightly higher percentage. Likewise, village students have more experience with physical punishment and social exclusion than those living in the city.

Keywords: means of punishment, punishment, punishment methods, school achievement, upbringing